

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Гучко Ілля Романович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

«Місцеві бюджети в умовах обмеженості фінансових ресурсів»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (Банківська справа)

Студента 2 курсу

І. Р. Гучко

(підпис)

групи Ф.м-91а

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на

відповідне джерело _____ І. Р. Гучко

(підпис)

Керівник к. е. н., доцент

О. В. Люта

(підпис)

Суми – 2020 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему: «МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОСТІ ФІНАНСОВИХ
РЕСУРСІВ»

студента Гучко Іллі Романовича

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Актуальність дослідження обумовлена недосконалістю механізму управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів для забезпечення їх наявних потреб та соціально-економічного розвитку в цілому.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів а також обґрунтування можливих напрямів зростання доходів місцевих бюджетів.

Об'єкт дослідження: фінансові відносини, що виникають в процесі формування та використання коштів місцевих бюджетів

Предмет дослідження: науково-методичні засади та практичний інструментарій формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Для досягнення поставленої мети роботи було використано ряд методів наукового дослідження, а саме: узагальнення, табличний метод, метод статистичного аналізу, метод порівняння, та метод економіко-математичного моделювання, для розробки методики оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Інформаційна база дослідження складається з: Конституції України, ряду законодавчих та нормативних актів Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, звітності департаменту фінансів Сумської міської ради, матеріалів періодичних видань, наукових праць, статей, монографій, інтернет ресурсів та публікацій.

Основний науковий результат роботи: удосконалено підходи щодо трактування поняття місцевий бюджет(с. 14), механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів(с. 23), запропоновано підходи до формування механізму управління фінансовими ресурсами(с. 23), обґрунтовано напрями збільшення доходів місцевих бюджетів(с. 45).

Результати апробації основних положень кваліфікаційної роботи: Люта О. В., Гучко І. Р. Місцеві бюджети: їх сутність та призначення у забезпеченні соціально-економічного розвитку території / О. В Люта, І. Р. Гучко // Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції (19-20 листопада 2020 року). – Суми: Сумський державний університет, 2020 – С. 177-181.

Ключові слова: місцевий бюджет, фінансові ресурси, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, фінансова стійкість бюджету.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 36 сторінках, у тому числі список використаних джерел з 62 найменувань, який розміщено на 6 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 6 рисунків, 1 формулу, а також 7 додатків, які розміщені на 10 сторінках.

Рік захисту роботи – 2020 рік.

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

Науковий ступінь, вчене звання

Підпис Ініціали, прізвище
“ ” 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

студенту 2 курсу, групи Фм-91а

Гучко Іллі Романовичу

1. Тема роботи: «Місцеві бюджети в умовах обмеженості фінансових ресурсів» затверджена наказом по СумДУ № 1843-III від «01» грудня 2020 року
2. Строк подання студентом закінченої роботи «14» грудня 2020 року
3. Мета кваліфікаційної роботи: дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів, а також обґрунтування можливих напрямів зростання доходів місцевих бюджетів.
4. Об'єкт дослідження: фінансові відносини, що виникають в процесі формування та використання коштів місцевих бюджетів.
5. Предмет дослідження: науково-методичні засади та практичний інструментарій формування та використання коштів місцевих бюджетів.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах бюджету м. Суми.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ п/п	Назва розділу	Термін подання
1.	Теоретичні основи функціонування місцевих бюджетів в Україні	4.11.2020
2.	Аналіз функціонування місцевих бюджетів та шляхи їх оптимізації в умовах обмежених ресурсів	07.12.2020

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:

- 1) дослідити, сутність, роль та призначення місцевих бюджетів у фінансуванні соціально-економічного розвитку території;
- 2) охарактеризувати доходи та видатки місцевих бюджетів;
- 3) розглянути механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів;
- 4) провести аналіз доходів бюджету м. Суми за 2015-2019 рр.;
- 5) оцінити напрямки використання коштів місцевих бюджетів;
- 6) обґрунтувати шляхи удосконалення фінансування місцевих бюджетів.

8. Консультації по роботі:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			
3			

9. Дата видачі завдання: «28» вересня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи _____ О. В. Люта

Завдання до виконання одержав _____ І. Р. Гучко

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	9
1.1 Місцеві бюджети: їх сутність, роль та призначення у фінансуванні соціально-економічного розвитку території	9
1.2 Характеристика доходів та видатків місцевих бюджетів.....	16
1.3 Механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів.....	21
2 АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ОПТИМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНИХ РЕСУРСІВ	28
2.1 Аналіз доходів бюджету м. Суми за 2015-2019 рр.	28
2.2 Оцінка напрямів використання коштів місцевих бюджетів за 2015-2019 рр. .	34
2.3 Шляхи удосконалення функціонування місцевих бюджетів	38
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50
ДОДАТОК А МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ”	56
ДОДАТОК Б ПОКАЗНИКИ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ	58
ДОДАТОК В СКЛАД І СТРУКТУРА ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТУ	59
ДОДАТОК Г ОБСЯГ І СТРУКТУРА НЕПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ.....	61
ДОДАТОК Д ОБСЯГ І СТРУКТУРА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ	62
ДОДАТОК Е МАТРИЦЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ ..	64
ДОДАТОК К ОЦІНКА ДОВГОСТРОКОВОЇ СТІЙКОСТІ БЮДЖЕТУ	65

ВСТУП

Розвиток та стабільність функціонування будь-якої країни напряму залежить від функціонування її територіальних одиниць. З кожним роком децентралізація лише набирає обороти, тому значення місцевих бюджетів лише зростає. Зараз, в умовах фінансової нестабільності та дефіциту фінансових ресурсів, особливо актуально постає питання ефективного фінансування місцевих бюджетів, адже без достатнього фінансування місцевого самоврядування стає майже неможливим виконання покладених на них завдань. Тоді як самостійність місцевих бюджетів, та їх самодостатність є основою соціально-економічного розвитку як певної території, так і країни загалом.

Але зараз, у системи громадських бюджетів України є ряд проблем, пов'язаних з ефективністю їх формування та функціонування.

Актуальність дослідження обумовлена недосконалістю механізму управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів для забезпечення їх наявних потреб та соціально-економічного розвитку в цілому.

Питання функціонування місцевих бюджетів, та їх проблематика розкривається у працях таких вітчизняних вчених як: Волохова І. С., Попович, І. І., Наталенко Н.В., Раделицький Ю. О., Кириленко О. П., Кравченко В. І. та інші.

Не зважаючи на існуючі дослідження актуальним питанням залишається функціонування місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Об'єктом дослідження є фінансові відносини, що виникають в процесі формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Предметом виступають науково-методичні засади та практичний інструментарій формування та використання коштів місцевих бюджетів.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів а також обґрунтування можливих напрямів зростання доходів місцевих бюджетів.

Виходячи з поставленої мети кваліфікаційної роботи були поставлено такі завдання:

- дослідження сутності, ролі та призначення місцевих бюджетів у соціально-економічному прогресі території;
- характеристика доходів та видатків місцевих бюджетів;
- характеристика механізму управління фінансовими ресурсами;
- аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів за 2015-2019 рр. на прикладі бюджету міста Суми;
- обґрунтування шляхів удосконалення функціонування місцевого бюджету.

Для досягнення поставленої мети роботи було використано ряд методів наукового дослідження, а саме: узагальнення, табличний метод, метод статистичного аналізу, метод порівняння, та метод економіко-математичного моделювання, для розробки методики оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів.

Інформаційна база дослідження складається з: Конституції України, ряду законодавчих та нормативних актів Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, звітності департаменту фінансів Сумської міської ради, матеріалів періодичних видань, наукових праць, статей, монографій, інтернет ресурсів та публікацій.

В роботі удосконалено підходи щодо трактування поняття місцевий бюджет, механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів, запропоновано підходи до формування механізму управління фінансовими ресурсами, обґрунтовано напрями збільшення доходів місцевих бюджетів, сформульовані у кваліфікаційній магістерській роботі висновки були опубліковані Люта О. В., Гучко І. Р. Місцеві бюджети: їх сутність та призначення у забезпеченні соціально-економічного розвитку території / О. В Люта, І. Р. Гучко // Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції (19-20 листопада 2020 року). – Суми: Сумський державний університет, 2020 – С. 177-181.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

1.1 Місцеві бюджети: їх сутність, роль та призначення у фінансуванні соціально-економічного розвитку території

Інтеграція України до економічного простору Європи та світу в цілому, ставить питання щодо управління фінансами держави та місцевими фінансами в ній з метою проведення ефективної бюджетної політики країни та органів самоврядування в ній.

Невід'ємною складовою даного процесу виступають саме місцеві фінанси, адже саме вони виступають об'єктивною економічною реальністю, що властива для всіх фінансових систем розвинутих країн, де основою складовою є місцеві бюджети [56].

Досвід розвинутих країн світу свідчить про те, що рівень благополуччя населення буде зростати лише за наявності дієвої місцевої влади, котра має змогу вирішити наявні проблеми, захистити інтереси окремих територій поміж запланованих загальнодержавних програм та заходів. Для реалізації цих заходів місцева влада повинна бути забезпечена необхідною та достатньою кількістю фінансових ресурсів, більша частина яких зосереджується в місцевих бюджетах.

Вдосконалення теорії бюджету неперервно пов'язане з розвитком розуміння стосовно суспільства та економіки, про покликання держави, зміст та сутність фінансів та відповідно фінансових відносин [42]. Проте навіть зараз в теоретичній частині місцевих бюджетів існують невирішені питання, а багатогранність трактувань даної категорії обумовлює необхідність визначення сутності місцевих бюджетів, їх ролі та призначення.

Існуючі підходи щодо трактування поняття «місцевий бюджет» наведено в додатку А.

Як свідчать дані таблиці А1 Федосов В.М. зазначає, що для економічної сутності місцевих бюджетів є характерним виявлення саме у формі грошових

фондів, котрі виступають джерелом фінансового забезпечення діяльності місцевих, селищних а також сільських рад, та на використання цих фінансових ресурсів на фінансування, утримання та розвиток соціальної інфраструктури, місцевого господарства [61]. Таке тлумачення досить чітко описує основну економічну функцію місцевих бюджетів, проте не розглядається їх правова частина, як нормативного документа, котрий регламентує економічні відносини на рівні територіальної одиниці та затверджує видатки розвитку.

Бюджетний кодекс України вказує, що місцеві бюджети – це план утворення та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень органів місцевого самоврядування [19]. Трактуючи, що наведено у Бюджетному кодексі, є достатньо вузьким, і фактично характеризує місцевий бюджет лише як кошторис, тобто розрахунок доходів, а також видатків певної територіальної одиниці та не відображає специфіку його функціонування як основного грошового фонду територіальної громади.

На думку Павлюк К.В., яка займалася дослідженням питання стосовно формування та виконання доходів місцевих бюджетів, місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, покладених на органи місцевого самоврядування [49]. Дане роз'яснення чітко вказує на матеріальний зміст місцевого бюджету, однак залишає поза увагою його як інструмент перерозподілу суспільного продукту, адже перерозподіл між різними групами населення та сферами діяльності, що забезпечують рівномірний розвиток території є важливим для розуміння призначення даної складової бюджетної системи.

В Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні” визначено, що місцевий бюджет є основним інструментом, за допомогою якого місцева влада може впливати на локальну активність, створювати умови для економічного та соціального піднесення території своєї юрисдикції [55]. Це визначення окреслює місцевий бюджет як інструмент перерозподілу суспільного продукту, що впливає на економічну та соціальну складові, але не зазначає той факт, що місцевий бюджет

є елементом бюджетної системи, що має різновекторні взаємовідносини з іншими бюджетами різних рівнів.

Сунцова О.О. розглядає місцеві бюджети через призму сукупності розподільчих відносин, які виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства [57]. Таке роз'яснення терміну включає в себе майже весь спектр можливих трактувань даного поняття. Проте, доцільно також зазначити правову характеристику місцевого бюджету, та його взаємодію з іншими інституціями бюджетів різних рівнів.

Борисов А.Б. відмітив, що місцевий бюджет – це бюджет адміністративно-територіальних одиниць, що управляється місцевими органами влади [16]. Запропоноване тлумачення є досить лаконічним та не враховує економічний, матеріальний та правовий аспекти бюджету.

Мочерний С.В. зазначає, що місцевим бюджетом виступає кошторис щорічних доходів і видатків місцевих органів влади, який визначається державним устроєм і відповідним адміністративним поділом [43]. Слід відмітити, що в даному випадку місцевий бюджет ототожнюється лише з рухом коштів місцевих органів владних повноважень.

Погляди І.І. Єфремова опираються на поясненні місцевого бюджету як певної економічної категорії, що відображає сферу економічних взаємовідносин суспільства, які тісно переплетені із формуванням, перерозподілом та застосуванням централізованих грошових фондів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади і слугують для соціально-економічного розвитку відповідних регіонів країни [27]. В даному випадку місцевий бюджет розглядається як економічна категорія, інструмент перерозподілу грошових коштів. Однак, слід звернути увагу на той факт, що автор вказує лише на перерозподіл централізованих грошових коштів, що в умовах децентралізації все більше втрачає свою актуальність.

В. І. Кравченко звертає свою увагу на виділення таких трьох аспектів розкриття поняття місцевого бюджету, як: документу котрий володіє юридичною силою, тобто правовий акт; кошторис, тобто розрахунок доходів а також видатків певного органу місцевого самоконтролю; економічна категорія [34]. В свою чергу, О. П. Кириленко, при характеризуванні терміну місцевий бюджет зі сторони його існування як фінансового плану, звертає увагу на вирішальну роль а також розгалуженість бюджетних відносин на локальному рівні [44].

Альтернативне трактування має О. Д. Василик, на його думку має сенс виокремлювати два підходи щодо сутності терміну: категоріальний, який відображається як система відносин пов'язаних на фінансах, та організаційний, як різновид залучення частки фінансових ресурсів до застосування органами місцевої влади та система відносин пов'язаних на фінансах, між бюджетами різних рівнів підпорядкування, та серед комплексу місцевих бюджетів [21].

Ряд вчених роблять акцент на функціонуванні місцевого бюджету як відокремленої адміністративно-територіальної одиниці, зокрема Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко, І. Л. Сазонець [60]. Інші вказують, що місцевий бюджет – це, більшою мірою, складовий компонент бюджетної системи країни, і лише потім відображають економічні взаємовідносин на локальному рівні.

Інформація, представлена в додатку А, свідчить про існування різноманітних поглядів щодо розкриття змісту терміну «місцевий бюджет», проте розглянуті автори погоджуються щодо основного його призначення – забезпечення дотримання функцій, що були покладені на відповідні органи владних повноважень і органи місцевого самоврядування.

Розкриття змісту терміну «місцевий бюджет», можна об'єднати у декілька груп: місцевий бюджет як економічні відносини, як фонд матеріальних ресурсів та як правова категорія. Розглянуті автори вважають що місцеві бюджети слід розуміти як комплекс юридично обумовлених фінансово-економічних зв'язків, котрі з'являються між певною територіальною громадою, з одного боку, та держави, фізичних та юридичних осіб, а також бюджетами інших рівнів, з іншого боку, через формування та експлуатацію запасів грошових знаків уповноваженими

органами місцевої влади, що забезпечує їм перспективи для реалізації призначених для них функцій з ціллю здійснення соціально-економічного прогресу певного регіону та покращення добробуту його населення.

Також слід відмітити, що зазначені автори не характеризують місцеві бюджети з точки зору організаційної структури та характеру бюджетних відносин. На нашу думку, місцевий бюджет – це складова бюджетної системи, що представляє собою сукупність економічних відносин, які пов’язані з розподілом та перерозподілом валового внутрішнього та валового регіонального продуктів і призначені для забезпечення ефективного виконання органами місцевої влади власних та делегованих повноважень, які обумовлені законодавством України.

Узагальнюючи дані проведеного аналізу, представимо комплексне бачення стосовно підходів до сутності місцевих бюджетів на рис. 1.1.

Рисунок 1.1 – Комплексний підхід до трактування поняття «місцевий бюджет»

Після визначення та аналізу поняття «місцеві бюджети», слід зауважити увагу на те, що місцеві бюджети посідають особливе місце не тільки в бюджетній системі держави, але й в економічній та фінансовій системах держави, а також відіграють ключову суспільну роль (рис. 1.2).

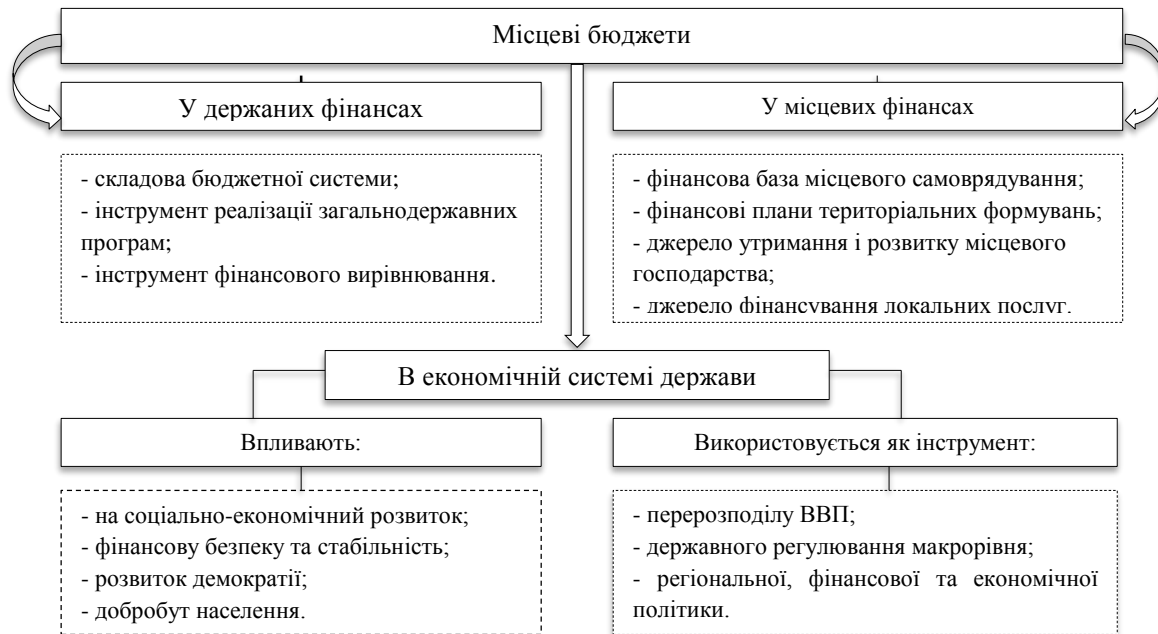

Рисунок 1.2 – Роль місцевих бюджетів у суспільстві [48]

Таким чином, місцеві бюджети є основним елементом місцевих фінансів, адже саме вони виступають фінансовою базою органів місцевого самоврядування, планом формувань, джерелом розвитку певного регіону, та невід’ємною складовою бюджетної системи, інструментом для реалізації державних програм та фінансового вирівнювання.

В економічній системі місцеві бюджети мають роль важелів впливу на соціально-економічний розвиток, фінансову складову та добробут населення в цілому. Також, їх використовують як інструмент регулювання на мікрорівні, перерозподілу ВВП та як інструмент політики держави у різних сферах.

Суспільне та економічне призначення місцевих бюджетів проявляє себе у функціях, які вони реалізують (рис. 1.3).

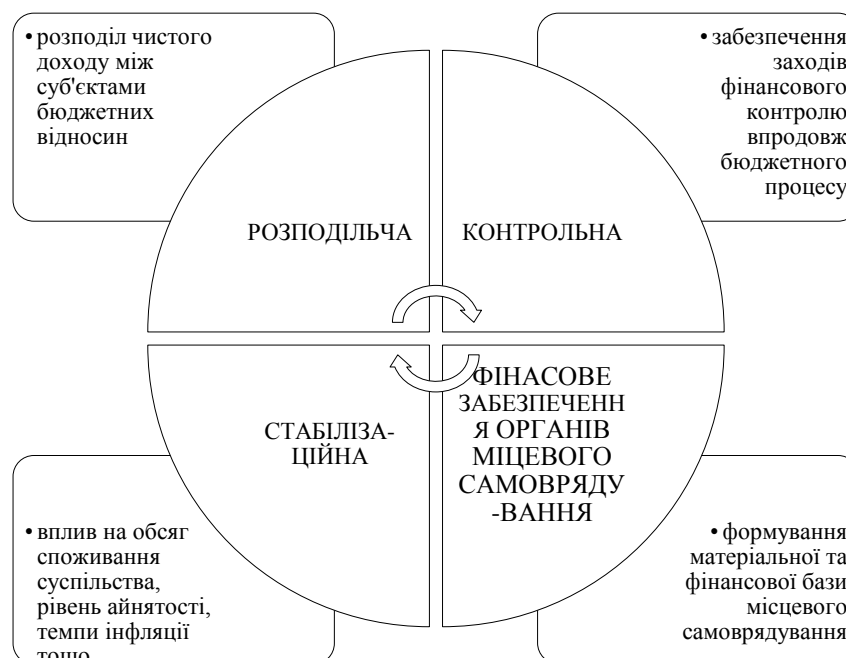

Рисунок 1.3 – Функції місцевих бюджетів [19]

Такими функціями виступають:

а) розподільна – головна мета якої полягає в поділі та циркуляції коштів, які були сформовані у спільноті між її суб'єктами, та зосереджені на рахунках держави для подальшого задоволення потреб що виникли у суспільства.

б) контрольну – мета якої полягає в забезпеченні контролю бюджетного процесу протягом періоду його реалізації, починаючи з планового етапу та до моменту здійснення контролю за доцільністю та ефективністю реалізації бюджетних коштів;

в) стабілізаційну – функція через яку передбачено вплив на очікувані обсяги використання ресурсів суспільством, рівень його зайнятості, значення облікової ставки тощо. Але наявна обмеженість можливості реалізації розглянутої функції інститутами місцевих бюджетів.

г) функцію фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування – ціль даної функції відображає необхідність організації фінансової та матеріальних баз ресурсів, для місцевих бюджетів з метою виконання своїх функцій органами місцевого самоврядування.

Таким чином, місцеві бюджети виступають фінансовою базою органів місцевого управління, що використовуються для управління господарськими процесами, підвищення рівня освіти та культури, а також вирішення ряду проблем суспільства. Саме тому місцевий бюджет виступає вагомою складовою системи регулювання фінансів регіону та економіки загалом; їх баланс та оптимальний рівень проявляє собою одну з основних умов економічного розвитку та зростання.

1.2 Характеристика доходів та видатків місцевих бюджетів

Для виконання покладених на місцеві органи влади повноважень вони потребують певної фінансової бази, у вигляді фінансових ресурсів, які будуть використані для покриття видатків, тож варто першочергово розглядати саме доходи місцевого бюджету.

Формування доходів місцевого бюджету здійснюється саме за рахунок коштів отриманих від сплати податків фізичних та юридичних осіб, певних обов'язкових платежів та зборів, надходжень отриманих з альтернативних джерел, що були встановлені чинним законодавством країни.

Виходячи зі статті 9 Бюджетного кодексу України, доходи бюджету можуть класифікуватися наступним чином (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Класифікація доходів що надходять до бюджету [19]

Надходження	Характеристика
Трансферти	Гроші, що були отримані від інших органів влади, місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на основі їх безповоротності та безоплатності.
Податкові надходження	Загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори що були встановлені відповідними, чинними, законами України про оподаткування
Неподаткові надходження	- доходи від некомерційної господарської діяльності, адміністративні платежі та збори; - доходи отримані від підприємницької діяльності та власності; - інші неподаткові надходження.
Доходи від операцій з капіталом	Три групи надходжень які були мобілізовані неподатковим методом: - реалізація державних запасів товарів; - продаж основного капіталу; - продаж землі та нематеріальних активів.

Відповідний розподіл доходів бюджету відображає їх класифікацію залежно від джерела їх забезпечення, котрі було визначено відповідними правовими актами, і має на меті розподіл грошових надходжень різнорівневих бюджетів за їх об'єктивними ознаками з вичерпним розмежуванням [58].

Так найбільшу частину надходжень складають саме податкові надходження, які формуються за рахунок прямих та непрямих податків.

Неподаткові надходження також являють собою важливе джерело надходження доходів різнорівневих бюджетів, наприклад місцевих бюджетів, але їх сума є на порядок меншою ніж сума що отримується від податкових надходжень[35].

До останньої групи надходжень належать надходження від реалізації майна без господарів, майна успадкованого державою або певною територіальною громадою, тих чи інших знахідок та скарбів, певні валютні цінності і грошові знаки, господарів яких не вдалося знайти, отримання коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і каміння, та отримані надходження від реалізації занедбаного майна, належного АР Крим, а також майна, котре знаходиться в комунальній власності.

Відповідні доходи місцевого бюджету можуть бути зараховані до загального чи спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України.

Дохідна частини загального фонду включає в себе усі доходи бюджету (за виключенням доходів запланованих для передачі до спеціального фонду), а також позики і запозичення.

Під позиками та запозиченнями слід розуміти грошові операції, головна ціль яких залучення коштів до місцевого бюджету, за умови їх зворотності, платності надання, та строковості повернення, через що виникає ряд зобов'язань перед своїми кредиторами, а також надходження отримані через фінансування загального фонду [54].

Для доходів спеціального фонду доцільно використовувати більш широке поняття ніж дохід, а саме надходження. Адже до доходів відносяться як податкові

надходження, так і неподаткові надходження, а також дохід від операцій з капіталом і трансферти, тоді як надходження включають самі доходи, та крім того сплата кредитів до місцевого бюджету, гроші отримані від місцевих запозичень, повернення коштів з бюджетних депозитів, кошти отримані від реалізації чи пред'явлення цінних паперів.

Таким чином надходження місцевих бюджетів формуються з чотирьох відповідних груп та розподіляються між двома фондами, загальним та спеціальним, які вже й формують бюджет. А вже сформовані кошти йдуть на реалізацію запланованих програм та заходів, та покриття видатків в цілому [41].

Переходячи до видатків варто зазначити що, рушійною силою розвитку кожної країни, її територіальних одиниць, виступають саме бюджетні видатки, адже саме вони є основним фондом для забезпечення запитів громади.

Видатки місцевих бюджетів (ст. 70 БКУ) включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів, перелік яких визначено Бюджетним кодексом України.

Тож для видатків місцевого бюджету є характерним прямий зв'язок з інтересами населення, саме тому вони мають такий значний вплив на соціум та процеси в ньому, тим самим регулюючи рівень життя населення, його освіченість, рівень медичних послуг, послуг інших галузей та рівень захисту від непередбачуваних обставин.

Згідно з БКУ видатки та кредитування бюджету класифікуються за:

- 1) бюджетними програмами (програмна класифікація);
- 2) ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація);
- 3) функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація) [19].

Крім того, видатки бюджету класифікуються за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна

класифікація видатків бюджету). За даною класифікацією видатки бюджету фактично поділені на поточні а також капітальні.

Різниця між ними полягає у тому, що поточним видаткам властиво виконувати тактичні цілі, а капітальним видаткам стратегічні, тобто у першому випадку розглядається їх використання у короткостроковій перспективі, а в другому навпаки, для довгостроковій перспективі.

Відповідно до ст. 82 БКУ видатки бюджетів розмежовуються і поділяються на три категоріальні групи, при цьому видатки місцевих бюджетів обмежуються двома з них (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Розподіл видатків місцевих бюджетів за категоріями, джерелами фінансування і призначенням

Категорія видатків	Джерело фінансового забезпечення	Призначення видатків
I	Видатки ДБУ	Видатки, що йдуть на реалізацію функцій, котрі підтримують конституційний лад країни, її цілісність та незалежність, автономність судової системи, та інші видатки що були передбачені БКУ та не можуть бути передані бюджетам інших рівнів.
II	Трансферти ДБУ	Видатки, котрі визначаються залежно функцій держави та мають змогу бути направленими на реалізацію АР Криму та місцевим органам владних повноважень, виходячи з принципу субсидіарності, що дозволить забезпечити їх максимально ефективно використання
III	Видатки місцевих бюджетів	Видатки, визначені рядом законів України та мають характер місцевих, слугують для реалізації прав та певних місій АР Крим, та місцевих владних органів.

Також варто відмітити, що для бюджетів міст Києва та Севастополя здійснюються видатки всіх трьох груп. А порядок, умови і критерії передачі права здійснення видатків, віднесених до II і III категорії, регламентуються ст. 85 і 86 БКУ.

Визначальною умовою такого розмежування видів видатків між бюджетами є принцип субсидіарності, який доповнюється критеріями першочерговості

виконання видатків, рівноправності громадян в одержанні гарантованих послуг і гарантованості надання певних послуг окремим категоріям громадян.

Бюджетним кодексом України визначено ознаки розподілу видатків за критеріями повноти надання послуг серед місцевих бюджетів, за принципом субсидіарності та враховуючи критерії об'ємності наданих послуг і безпосереднього наближення послуги до кінцевого отримувача. У відповідності до цього видатки можна поділити на три групи(таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами [19]

Група видатків	Характеристика видатку	Джерела фінансування видатку
Перша група	Видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують необхідне першочергове надання публічних послуг і які розташовані найближче до споживачів;	Здійснюється з бюджетів місцевого самоврядування.
Друга група	Видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують надання основних публічних послуг для всіх громадян України	Здійснюється з бюджетів місцевого самоврядування, а також районних бюджетів.
Третя група	Видатки на функціонування бюджетних установ та реалізацію заходів, які забезпечують публічні послуги для окремих категорій громадян, або реалізацію програм, потреба в яких існує в усіх регіонах України.	Здійснюється з бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів.

Якщо розглядати видатки саме загального фонду, стає помітним що видаткова компетенція бюджетів об'єднаних територіальних громад є аналогічними до компетенцій бюджету міста обласного значення чи району. Така схожість виникає через подібність планування обсягів видатків бюджету громади, адже вони виділяються окремо для кожної галузі, враховуючи загальний обсяг ресурсів та пріоритетність їх використання[21].

Відмінність видатків спеціального фонду від видатків загального фонду розкривається через реалізацію коштів спеціального фонду місцевого бюджету на

ряд заходів, що були прийняті рішенням законодавчих органів що до відповідного місцевого бюджету.

У відповідності до статей 89-91 БКУ відстежується прямий розподіл видатків місцевих бюджетів на ті, що мають змогу покриватися з кожного місцевого бюджету, та на такі, які здійснюються лише з певних видів місцевих бюджетів.

Видатки спеціального фонду реалізуються за допомогою визначеної бази надходжень, відповідно до суми її обсягу. Тобто, за їх відсутності видатки не будуть здійснюватися. Тож розрахунки зі спеціального фонду, реалізуються в рамках ресурсів, які надійшли до фонду з певною метою, за умови що рішенням місцевого бюджету не була встановлена інша мета.

Місцеві ради мають змогу передавати кошти для реалізації певних видатків місцевого бюджету до іншої місцевої ради як міжбюджетний трансферт. Кошти передаються серед місцевих бюджетів на основі рішень місцевих рад, які було прийнято обома сторонами та укладено відповідний договір передання. Відповідний договір щодо передачі коштів між бюджетами, за згодою сторін, укладається до 1 серпня року, що йде перед плановим.

Тож можна зробити висновок що видатки, які реалізують виконання місцевими органами влади законодавчо переданих повноважень, здійснюються за рахунок фінансових ресурсів, що формуються на основі закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів, а також трансфертів із Державного бюджету України.

1.3 Механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів

Через поглиблення демократичної складової суспільного життя в Україні більш важливого значення приймає збільшення ефективності впровадження механізму управління фінансами органів місцевої влади. Через реалізацію механізму управління фінансами на місцевому рівні, стає можливим надання

суспільних послуг для своїх громадян з найбільш точним урахуванням їх наявних потреб. Таким чином, стає зрозумілим що для підтримки стабільності у суспільстві та постійного економічного розвитку є необхідним залучення даного механізму.

На нашу думку, фінансовий механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів представляє собою сукупність форм, методів та інструментів організації фінансових відносин, що пов'язані із максимально ефективним залученням та реалізацією фінансових ресурсів з урахуванням дії ендогенних та екзогенних факторів з метою забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку території.

Тобто загальна мета такого механізму полягає в забезпеченні добробуту місцевого населення, через задоволення наявних у територіальній спільноті потреб та інтересів, а також загального розвитку соціально-економічного простору адміністративно-територіальної одиниці.

Схематичне формування механізму управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів представлено на рисунку 1.4.

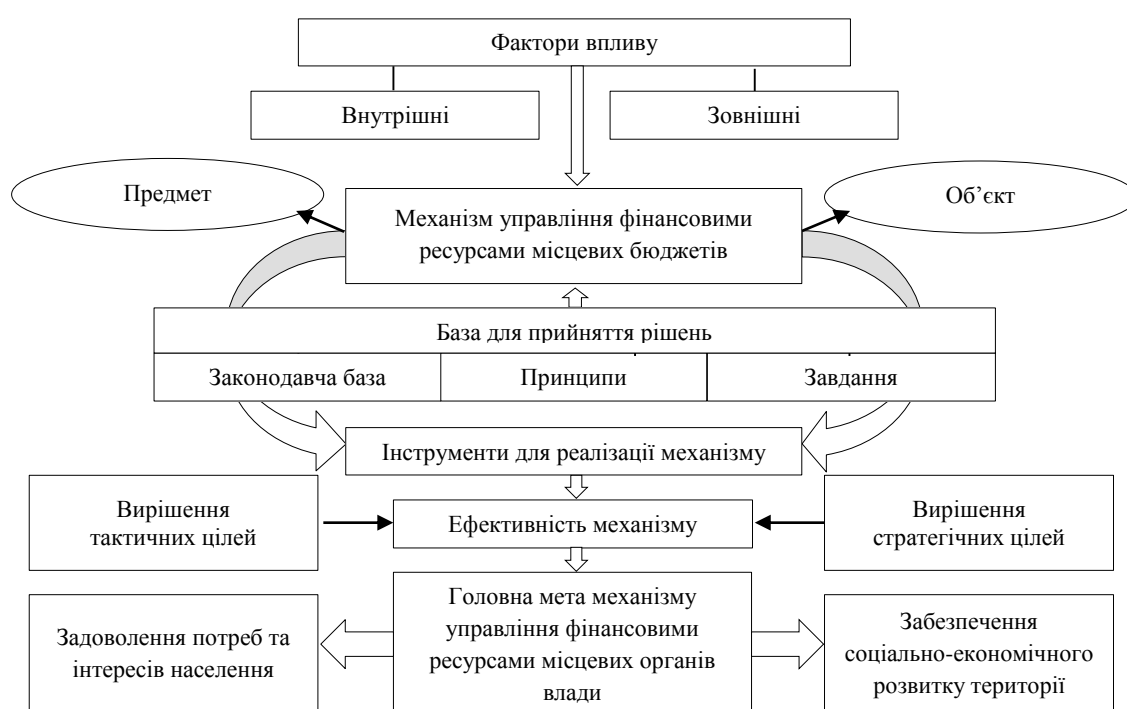

Рисунок 1.4 – Механізм управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів(розроблено автором)

Об'єктом механізму управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету виступають фінансові ресурси, проблематикою яких є їх залучення, в достатніх обсягах, та їх реалізація на поставлені завдання, в умовах обмеженості, з метою їх найбільш ефективного використання.

Вирішення даної проблематики є функцією суб'єктів механізму управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету, а саме сукупність органів місцевої влади, які повинні визначити пріоритетні напрямки розвитку та створити відповідні умови для їх реалізації.

Варто розуміти, що будь яка адміністративно-територіальна одиниця знаходиться у соціумі, тому взаємодіє як з внутрішньою середою, так і з зовнішньою. З цього випливає наявність факторів впливу на механізм управління фінансами місцевих органів влади. Їх можна поділити на:

а) внутрішні, до яких можна віднести:

- 1) соціальний склад населення;
- 2) культурні особливості території;
- 3) активність громадськості;
- 4) наявний виробничий комплекс території та інші.

б) зовнішні, що включають:

- 1) особливості географічного розміщення;
- 2) горизонтальні взаємовідносини з іншими бюджетами;
- 3) санкції накладені на країну в цілому;
- 4) динаміка курсу іноземних валют та інші.

Під дією цих факторів впливу формується механізм управління фінансами місцевого самоврядування, де його базою для прийняття рішень виступає законодавча база і ряд принципів та завдань. Серед принципів варто виділити:

а) цілеспрямованість, відображає що фінансова політика у першу чергу спрямована на досягнення конкретних цілей, що були поставлені перед органами місцевого самоврядування.

б) системно-інтеграційний, цей принцип забезпечує інтеграцію фінансової політики на місцевому рівні у загальнодержавну, тобто їх єдність для зростання економічного розвитку України та добробуту громадян країни.

в) обґрунтованість, за його допомогою ігноруються поставлені цілі, за умови їх недосяжності за наявних умов.

г) верифікації, за яким цілі фінансової політики що були науково обґрунтованими повинні знайти підтвердження на практиці, тим самим засвідчити свою досяжність.

д) ефективності, що дає змогу прогнозувати майбутні фінансові результати, а також оцінити роботу органів місцевого самоврядування зі сторони ефективності використання ними коштів.

е) відповідальності, як протидія зловживанню органів місцевого самоврядування їх правами та фінансовими ресурсами. Тобто відповідальність місцевих органів влади за власні дії.

є) підзвітності, який розкривається через налагодження контакту місцевих жителів та владних органів, врахування інтересів жителів та донесення до них результатів роботи місцевого самоврядування.

ж) Публічності, його суть полягає в більш широкому та регулярному висвітлюванні інформації стосовно використання коштів що надійшли від громадськості до бюджету у засобах масової інформації, що має сприяти освіченості місцевих жителів стосовно фінансових справ, а також зростання їхньої зацікавленості в досягненні цілей що реалізує фінансова політика місцевого самоврядування.

Разом з принципами тісно переплітаються такі завдання фінансового механізму як:

а) моніторинг проблем, вирішення яких необхідне в першу чергу;

б) зміцнення фінансів місцевого самоврядування;

в) розробка сукупності заходів з залучення необхідного об'єму фінансових ресурсів, якого буде достатньо для виконання покладених на органами місцевого самоврядування функцій та завдань;

- г) соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальної одиниці;
- д) підбір та обґрунтування засобів для реалізації фінансової політики місцевого самоврядування виходячи з пріоритетності цілей;
- е) збільшення громадського контролю за ефективністю використання фінансових ресурсів, для запобігання негативних наслідків.

З бази для прийняття рішень механізму управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування, формуються інструменти, за допомогою яких вона реалізується. До таких інструментів можна віднести:

- а) різнострокове бюджетне планування, що включає в себе коротко-, середньо- та довгострокове планування;
- б) вирівнювання бюджетів через реверсну та базову дотації;
- в) трансферти між бюджетами різних рівнів, включаючи цільові трансферти ДБУ для місцевих бюджетів з метою вирішення ключових завдань для розвитку території; частина місцевих бюджетів у розрізі бюджету розвитку, який генерується на середній строк та наповнюється за рахунок надходжень зі стабільних джерел;
- г) централізація фінансових ресурсів з метою реалізації ключових цілей а також втілення відповідних програм регіонального розвитку виходячи з пропозицій центральних органів виконавчої влади з регіональної політики, виходячи з розгляду запитів головних розпорядників бюджетних коштів в ході формування проекту ДБУ наступного за базисним роком;
- д) поєднання наявних фінансових ресурсів у суб'єктів регіонального розвитку та міжнародних інституцій на договірній основі;
- е) розбудова і переобладнання елементів інфраструктури регіонального розвитку за рахунок прямих державних інвестицій на реалізацію таких проектів;
- є) окремі програми бюджету що були спрямовані на стимулювання динаміки розвитку регіону;
- ж) проекти регіонального розвитку що фінансуються за допомогою системи фондів регіонального розвитку. окремі бюджетні програми стимулювання розвитку регіонів.

Використання тих чи інших інструментів, приводить до питання ефективності механізму управління, яку можна характеризувати по вирішенню наявних тактичних та стратегічних цілей.

Фінансова стратегія передбачає реалізацію таких кроків:

а) чітке визначення стратегічних цілей та завдань місцевого самоврядування стосовно залучення і використання фінансових ресурсів з метою вирішення наявних у адміністративно-територіальних одиниць проблем, враховуючи потреби та інтереси жителів, прикладом, може бути концепція розвитку території протягом наступних 3–5 р. чи більш тривалий строк;

б) обумовлення пріоритетів до зміцнення фінансів місцевого самоврядування;

в) прийняття довгострокових інвестиційних проектів з метою економічного розвитку території.

Для фінансової тактики є характерним використання певних заходів та методів для розв'язання поточних проблем та досягнення конкретних стратегічних цілей, що призводить до зміцнення фінансової бази місцевих органів самоврядування та її ефективного реалізації.

До напрямків втілення фінансової тактики можна віднести:

а) короткострокові цілі фінансової політики місцевих органів самоврядування, аналіз можливості їх виконання за умови фактичних обсягів ресурсів та певних рис території;

б) знаходження додаткових джерел формування власних доходів, на організацію яких впливають власні рішення та дії органів місцевого самоврядування;

в) підтримка розвитку підприємств, що дозволяє збільшити кількість робочих місць та збільшити лінійку виробництва;

г) контроль місцевих податків та зборів з метою підвищення їх ефективності;

д) розвиток інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць через отримання позикових коштів;

е) фінансовий аналіз роботи місцевого самоврядування, пошук помилок які викликали втрати місцевого бюджету та методика їх запобігання в майбутньому;

є) організація громадських слухань для урахування інтересів і потреб місцевих жителів.

Наявний список заходів як фінансової стратегії так і тактики місцевого самоврядування має змогу бути продовженим, виходячи з наявної проблематики.

З ефективного механізму управління фінансами витікає головна мета такого управління та відповідні її результати у вигляді задоволення потреб та інтересів населення та покращення рівня соціально-економічного розвитку території адміністративно-територіальної одиниці.

Таким чином, механізм управління фінансами місцевого самоврядування виступає досить складним явищем, та дотримання запропонованої нами методології дозволяє отримати позитивні результати виходячи з сукупності факторів впливу, чинної законодавчої бази, принципів та завдань місцевої влади, і фактично являє собою постійний пошук оптимізації управлінських рішень, на основі отриманого раніше досвіду, в умовах обмеженості ресурсів та мінливості соціально-економічного середовища.

2 АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ОПТИМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНИХ РЕСУРСІВ

2.1 Аналіз доходів бюджету м. Суми за 2015-2019 рр.

Для аналізу було обрано бюджет міста північно-східної частини держави, а саме бюджет міста Суми. Суми є адміністративним центром Сумської області, та його населення складає більше 260 тисяч чоловік, що мешкають на території порядку 95 квадратних кілометрів.

Економічний потенціал міста формує ряд галузей, найбільшими серед них є:

- а) машинобудування;
- б) хімічна промисловість;
- в) фармацевтична промисловість;
- г) виготовлення пакувальних матеріалів;
- д) виробництво цегли.

Проте не дивлячись на наявність певної бази розвитку, у вигляді ряду потужних та стабільно працюючих підприємств, процес адаптації суспільно-економічних взаємовідносин підштовхує до розвитку та опанування найбільш дієвих механізмів залучення фінансових ресурсів до місцевих бюджетів, а разом з тим їх ефективного використання з метою повномасштабного фінансування завдань що були поставлені перед місцевими органами владних повноважень.

Першочергово, для покращення, потрібно проаналізувати наявні надходження міста Суми. Для цього з даних звітів, що були розміщені Сумською міською радою на їх сайті було сформовано додаток Б та розглянуто сукупність доходів отриманих Сумським бюджетом за 2015-2019 рр.

Як ми можемо бачити з додатку Б, таблиця Б1, загальна сума щорічних надходжень знаходиться в проміжку від 1,7 мільярдів грн. у 2015 р., до 3,3 мільярдів грн. у 2018 р. Обсяги надходжень від податків демонструють тенденцію до лінійного збільшення. Про це свідчить щорічне зростання надходжень цієї статті

більш ніж на четверть млрд. гривень, завдяки цьому сума податкових надходжень у порівнянні з 2015 р. зросла на 1036,4 млн. грн. або на 252%.

Сума доходів від неподаткових надходжень, на проміжку, також зростає з 95,2 млн. грн. до 143,9 млн. грн., проте у 2018 р. спостерігається уповільнення темпу зростання та лише незначний ріст показника у порівнянні з 2017 р. Слід за цим, у 2019 р. в порівнянні з 2018 р. відбувається вже спад зі зменшенням суми надходжень на 14,6 млн. грн. або на 9,21%. Це говорить про те, що не дивлячись на зростання на проміжку, показник не демонструє чіткої тенденції до стійкості.

Доходи від операцій з капіталом мають тенденцію до зменшення, та мають досить не стійку динаміку, це прослідковується по різкому зниженню більш ніж на 50% з 6,7 млн. грн. у 2015 р. до 2,9 млн. грн. у 2016 р., та такому ж різкому зростанню в два рази у 2017 р. з 2,9 млн. грн. до 6 млн. грн., після чого йде стабільне щорічне зменшення на 7-10% до рівня 4,9 млн. грн. у 2019 р.

Цільові фонди є стабільно найменшим джерелом надходжень, та їх сума не перевищує 2 млн. грн. і в цілому тримається на одному рівні, за виключенням 2019 р., де надходження склали 1,6 млн. грн. тим самим обумовивши зростання за період на 160%, а в порівнянні з минулим роком склали 200%.

Найбільшої уваги заслуговують трансферти, адже саме вони є найбільшим джерелом надходжень до бюджету м. Суми протягом розглянутого періоду. Вони показують стабільне зростання протягом 2015-2018 рр. з 904,7 млн. грн. до 1644,5 млн. грн. відповідно, та різке зменшення у 2019 р. на 535,1 млн. грн. або на 32,54%. Тим самим це сильно вплинуло на загальний обсяг надходжень, адже не дивлячись на зростання надходжень від податків, вони не змогли перекрити такий значний мінус, через що зменшилась загальна сума надходжень за 2019 р. у порівнянні з 2018 р.

Тож за даними додатку Б1 ми можемо бачити що за досліджуваний період найбільшу частку доходів становлять дві статі: трансферти та податкові надходження. А загальна сума доходів бюджету зросла з 1689,5 млн. грн. у 2015 р. до 3135,91 млн. грн. у 2019 р., тим самим абсолютний приріст за розглянутий період склав 1288,6 млн. грн., або 176,27%. За результатами 2019 р. можна висунути

гіпотезу про зменшення залежності місцевого бюджету, через зменшення обсягів трансфертів, та відповідно зростання автономії від бюджетів вищого рівня через нарощення податкових надходжень.

Наступним кроком було сформовано співвідношення статей дохідної частини Сумського бюджету протягом досліджуваного періоду (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Структура доходів бюджету м. Суми за 2015-2019 рр., %

Назва статті	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	40,4	42,3	45,2	46,2	57,7
Неподаткові надходження	5,6	5,7	5,3	4,7	4,8
Доходи від операцій з капіталом	0,4	0,1	0,2	0,2	0,2
Цільові фонди	0,1	0	0	0	0,1
Трансферти	53,6	51,8	49,2	48,9	37,3
Всього доходів	100	100	100	100	100

Аналізуючи дані таблиці 2.1, стає зрозуміло що твердження стосовно домінації двох статей надходжень, а саме податкових надходжень та трансфертів, справджується, адже на всьому проміжку з 2015 р. по 2019 р. їх загальна частка перевищує 90%, при цьому спостерігається тенденція, за якою щорічно частка податкових надходжень зростає, а трансфертів, у відповідній пропорції, навпаки зменшується.

Таким чином, підтверджується висунута раніше гіпотеза, стосовно зменшення впливу бюджетів більш високого рівня, через зростання частки податкових надходжень до бюджету міста.

Решта статей відповідно, займають сумарну частку менше 10%. При цьому майже вся їх частка представлена неподатковими надходженнями, а їх динаміка показує на відносно стабільність даного показника, адже йому властиві лише незначні коливання.

Частка надходжень цільових фондів та доходів від операцій з капіталом протягом розглянутого проміжку залишаються стабільно низькою, та їх коливання, на даному етапі, не несуть суттєвого впливу на структуру доходів в цілому.

Виходячи з отриманої інформації, стає зрозумілим що необхідно більш детально розглянути податкові надходження протягом аналізованого періоду, з метою аналізу їх складу та структури (додаток В).

Як вже було зазначено раніше, сума податкових надходжень бюджету м. Суми має стійку тенденцію до зростання протягом досліджуваного періоду, через що різниця між 2015 р. та 2019 р. склала 252%. Такий ріст стає можливим через зростання трьох основних категорій податків:

а) вартість, акцизів, плати за ліцензії та інші. Їх частка складає близько 10%, та Податок з доходів фізичних осіб, який щорічно складає більше 60%, та при цьому відображає найбільше фактичне зростання за період в 722,6 млн. грн. або 268%. Це досить легко можна пов'язати з наявним у міста економічним потенціалом. А лінійне зростання на всьому проміжку з 429,7 млн. грн. до 1152,2 млн. грн. пояснюється як розвитком трудового потенціалу міста, так і зростанням мінімальної заробітної плати в країні, а відповідно і збільшенням суми отримуваних податкових відрахувань;

б) місцеві податки і збори, більшою мірою сформовані за рахунок податку на власність (майно) та єдиного податку. Ця стаття на даному проміжку, як і податок з доходів фізичних осіб, зростає з 181,7 млн. грн. у 2015 р. до 426 млн. грн. у 2019 р. Проте варто відмітити, що в порівнянні з початком періоду, єдиний податок на кінець періоду, перевищує частку податку на власність, що свідчить про зростання кількості підприємців, представників малого бізнесу;

в) внутрішні податки за товари і послуги, який формується з податку на додану цінність протягом аналізованого періоду дані надходження зросли з 68,2 млн. грн. у 2015 р. до 137,8 млн. грн. у 2018 р., а потім зменшилася до 135,3 млн. грн. у 2019 р. та не дивлячись на незначні коливання обсягів надходження, їх частка поступово зменшується, через більш стрімке зростання інших надходжень.

Частка інших податкових надходжень, є дуже низькою, а їх обсяги, суттєво не впливають на структуру податкових надходжень.

Крім податкових надходжень, значну частину доходів бюджету складають трансферти, тому доцільним є розглянути і їх. Для цього розглянемо таблицю 2.2.

Таблиця 2.2 – Обсяги, структура та склад надходжень трансфертів до бюджету м. Суми з їх змінами у 2015-2019 рр., млн. грн.

Назва статті	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Доходи бюджету	1689,5	2355,1	2872	3361,8	2978,1
Трансферти, в тому числі:	904,7	1219,3	1413,3	1644,5	1109,4
– дотації	0	0,8	0	2,7	5,1
– субвенції	904,7	1218,5	1413,3	1638	1100,9
– кошти, що надійшли від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-	-	-	3,8	3,4
Питома вага трансфертів у доходах бюджету, %	53,55	51,77	49,21	48,92	37,25

Трансферти до бюджету міста, більшою частиною надходять саме з державного бюджету, а саме: субвенції соціально-економічного розвитку та дорожнього господарства; трансферти на освіту, медицину та інші. А також з обласного та бюджетів інших рівнів надходять гранти (дарунки), в тому числі кошти отримані у відповідності до грантових угод, тощо.

Частка трансфертів у доходах бюджету у різні роки складає від 37,25% у 2019 р. до 53,55% у 2015 р., та найбільшу частину трансфертів складають саме субвенції до бюджету, тоді як дотації є мінімальними або навіть відсутніми. Тож найбільша частка трансфертів спостерігається у 2015 р. та починає плавно зменшуватись до 2019 р. включно, коли розрив склав 16,3%. Найбільший розрив спостерігається, в 2018-2019 рр. коли відбулося різке зменшення частки субвенцій, у трансфертах на 537,1 млн. грн, що сформувало розрив 11,7%.

Це говорить про те, що більша частка видатків міста фінансувалась саме дотаціями і субвенціями, з державного бюджету, що обумовлює пряму залежність місцевого бюджету від них. Але ситуація плавно змінюється, і трансферти відходять на другий план, через що податкові надходження стають основним джерелом фінансування видатків Сум, проте й зараз значну частину надходжень складають трансферти.

Наступне джерело доходів бюджету представлено неподатковими надходженнями. Вони складаються з: власних надходжень бюджетних установ;

плати, отриманої від оренди комунальної власності; державного мита; надходжень від розміщення на депозитах вільних бюджетних коштів; адміністративних штрафів та санкції; інших надходжень.

Хоча частка неподаткових надходжень в рази менша від податкових надходжень чи трансфертів, проте вони все одно займають значну частину надходжень та потребують більш детального розгляду (додаток Г).

Дані додатку свідчать про наявну тенденцію зростання неподаткових надходжень. Так у 2015 р. неподаткові надходження складають 95,2 млн. грн., у 2016 р. – 135,3 млн. грн., у 2017 р. – 153,2 млн. грн., у 2018 році – 158,5 млн. грн., у 2019 році – 143,9 млн. грн. Такі зміни пройшли через збільшення кожної статті, котрі відносяться до неподаткових надходжень.

Сума доходів від власності та підприємницької діяльності протягом періоду 2015-2017 рр. зростають на 37,5 млн. грн.. Проте за останні два роки скоротилися на 32,3 млн. грн. через це частка даної статті в кінці періоду складає 4,1 % загального обсягу неподаткових надходжень. Причиною такої зміни є відсутність профіциту бюджету, через що вільні кошти не були розміщені на банківському депозиті та не було отримано додаткових доходів.

Для адміністративних зборів і платежів та надходжень некомерційного та побічного продажу є характерною стійка динаміка з чітким ростом протягом 2015-2019 рр. Через це відхилення 2019 р. до 2015 р. складає 14,3 млн. грн. або 146%.

У 2019 р. інших неподаткових надходжень було отримано на суму 10,7 млн. грн., тобто на 2,3 млн. грн. більше ніж було отримано за 2018 р. Такий ріст показника відбувається через отримання плати від здачі в оренду комунальної власності, сплати відповідних відсотків і пені за використання бюджетної позички та інші.

А найбільш вагоме значення структури неподаткових надходжень складається саме з власних надходжень бюджетних установ, крім того є важливим те, що протягом аналізованого періоду зростають як питома вага статті, так і сама сума надходжень.

Додаток Д відображає що сума неподаткових надходжень протягом розглянутого проміжку зростає з 95,2 млн. грн. до 143,9 млн. грн, а саме через ріст найбільших статей: власних надходжень та адміністративних зборів та платежів. Варто відмітити, що спостерігається зростання кожної статті неподаткових надходжень, проте 2018-2019 рр. вносять корекцію до позитивної динаміки неподаткових надходжень, тим самим сповільнюючи їх темп зростання.

Завдяки проведеному аналізу можна зробити висновок, що організація дохідної частини бюджету Сум є схожою на інші місцеві бюджети України. Адже наявна система генерації доходів місцевого бюджету потребує значного залучення міжбюджетних трансфертів, хоча зараз ситуація поступово покращується. Проте фінансова спроможність місцевої влади, в деякій мірі, є обмеженою, через що відбувається стримування соціально-економічного прогресу міста, адже власних надходжень не вистачає для реалізації всього обсягу поставлених завдань.

Через це, особливого значення приймають проблеми пов'язані з нарощенням власної бази доходів місцевого бюджету, а також формування практичних рекомендацій для підвищення стабільності їх роботи.

2.2 Оцінка напрямів використання коштів місцевих бюджетів за 2015-2019 рр.

Місцевий бюджет як основна фінансова база місцевого самоврядування посідає особливе місце серед бюджетної системи держави. У той же час, важлива роль для становлення самостійності місцевого бюджету відіграє реалізація видатків. Видатки відображають наслідки як соціальних, так і економічних процесів держави, так як саме видатки місцевого бюджету напряму переплітаються з інтересами населення та мають істотний вплив на загальні показники соціального стану держави та, в першу чергу, ступінь добробуту населення, його освіченість, забезпеченість як медичними послугами, так і послугами пов'язаними з культурою, спортом, соціальною захищеністю в разі непередбачуваних ситуацій.

До видатків місцевих бюджетів належать бюджетні призначення, котрі були встановлені відповідними рішеннями стосовно місцевого бюджету, та будуть спрямовані для конкретних цілей, що слугують для здійснення програм, що були визначені Бюджетним кодексом.

Та для більш ефективного менеджменту видатків потрібно виконувати їх аналіз, для відстеження багатьох показників, таких як виконання бюджету, його динаміка, структура, та інші. Тож для глибокого дослідження проблематики організації і фінансування видатків необхідно провести аналіз видатків бюджету міста Суми у розрізі їх динаміки, а також структури у відповідності до їх функціональної класифікації.

В ході пошуку інформації щодо видатків бюджету м. Суми довелося зіткнутися з проблемою, пов'язаною з відсутністю інформації щодо функціональної класифікації видатків за 2015 р., так як Сумська міська рада не надає таку інформацію, тож для аналізу використано період 2016-2019 рр. за якими відповідна інформація була надана.

Аналізуючи склад та структуру видатків міського бюджету можна відмітити, що протягом 2016-2018 років простежується поступове зростання видатків з 2238,8 млн. грн. до 3037,7 млн. грн. та спад у 2019 р. до 2976 млн. грн. через різке зменшення видатків на такі статті як: соціальний захист і соціальне забезпечення, охорона здоров'я та економічну діяльність. Такий спад цих, а також ряду інших статей, але в мінімальному обсязі, викликав зменшення видатків на 474,6 млн. грн. у 2019 р.

Видатки спрямовані на державне управління з 2016 р. зросли в 2,8 разів, збільшившись з 80,5 млн. грн. до 227,2 млн. грн. у 2019 р. тим самим демонструючи зростання вартості утримання та функціонування органів владних повноважень, основною причиною якої є збільшення мінімальної заробітної плати та окладів службовців.

Видатки, що йшли на освіту також мали лінійний характер, що демонстрував пряме зростання витрат у сфері освіти з 493,4 млн. грн. у 2015 р. до 943,1 млн. грн. у 2019 р., тим самим збільшивши видатки майже в два рази в тому числі через

збільшення обсягів заробітної плати. Саме тому дана стаття займає 31,69% у структурі видатків на 2019 р.

Ситуація змінюється з видатками на соціальний захист та забезпечення, адже вони зростали протягом 2016-2018 рр. з 818,7 млн. грн до 1121,5 млн. грн., але як вже вказувалось раніше, вони зменшились у 2019 р. на 512,1 млн грн, або на 45% причиною цього стало зменшення виплат на житлові субсидії населення. Та не дивлячись на це, вони складають 20,48% у структурі видатків.

Аналогічна ситуація до попереднього пункту відбувається і з видатками на охорону здоров'я, але дана група видатків зменшилась лише на 57,7 млн. грн. з 423 млн. грн у 2018 до 365,3 млн. грн. у 2019 р. (13,6%), але через загальне зменшення найбільших статей видатків частка у структурі майже не змінилась і складає 12,27%.

Слід відмітити значне збільшення видатків житлово-комунальних господарств більш ніж в півтора рази за період 2016-2019 рр. Приріст за чотири роки склав 154,6 млн. грн. Причиною цього є вкладення коштів у перспективні проекти, придбання комунальної техніки, капітальний ремонт доріг, втілюються проекти з енергоефективного освітлення.

Найбільшими, серед найменш фінансованих статей є видатки на культуру та спорт. Щорічна сума видатків цих статей складає не більше 3% від загальної структури. Також варто відмітити що у видатків на культуру і мистецтво, не має чіткої тенденції змін і вони лише мають коливання по рокам, тоді як на фізичну культуру і спорт лише зростають на проміжку.

Мінімально необхідні видатки здійснюються на запобігання та усунення надзвичайних ситуацій й наслідків стихійних лих (4,1 млн. грн. або 0,14%) та охорону оточуючого природного середовища та ядерної безпеки (4,2 млн. грн.).

Найменші, як за обсягом так і за питомою вагою, статті видатків в 2019 р. представлені видатками на громадський порядок та безпеку (0,8 млн. грн. або 0,14%), засоби масової інформації (0,2 млн. грн.), обслуговування боргу (0,1 млн. грн.) та майже відсутні видатки на цільові фонди, обслуговування боргу, а також інші видатки не віднесені до основних груп.

Також привертає увагу те що за даний період майже не змінюються видатки на економічну діяльність. Так сума витрат в 2016 р. є меншою лише на 13% за цією ж статтею в 2019 р. Такі обсяги витрат залишаються досить низькими та не можуть забезпечувати ефективне зростання галузі, так як більша частина йде лише на будівництво.

Таким чином у структурі видатків Сумського бюджету на протязі останніх 4 років простежується чітке соціальне спрямування. Видатки на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт а також культуру і мистецтво складають порядку 70% коштів бюджету. Тоді як для місцевого рівня залишається невирішеним широке коло проблем, таких як слабкий розвиток місцевого господарства та низьке фінансуванням інвестицій.

Бюджет міста Суми, в ході аналізу фінансування видатків, дає підстави встановити, що його видатки в абсолютному значенні мають тренд до зростання, основними причинами чого є збільшення рівня інфляції та мінімальних розмірів оплати праці. Наявна соціальна спрямованість бюджету, яка в свою чергу веде до послаблення інвестиційної складової та зменшення обсягів відрахувань для економічної діяльності, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток регіону.

Отже, усунення проблем що були виявлені, є ключовим аспектом для соціально-економічного прогресу міста. Їх вирішення можливе лише за умови перетворення бюджетних відносин на місцевому рівні, тим самим впливаючи на склад видатків місцевого бюджету. Тож необхідно збільшення обсягів бюджетних коштів міста, за рахунок саме власних надходжень, що будуть застосовані для фінансування капітальних вкладень, та активізації економічних процесів міста. Тобто, необхідно відійти від фокусу на соціальній спрямованості та розвивати економічну діяльність.

2.3 Шляхи удосконалення функціонування місцевих бюджетів

Покращення та залучення до практики економічно аргументованої методології оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів є одним з ключових напрямків економічної науки, адже вирішення цього завдання слугуватиме для більш комплексного управління місцевими фінансами, та дозволяє збільшити частку власних доходів у структурі місцевих бюджетів.

Механізм оцінки бюджетної фінансової стабільності реалізується через аналіз ряду бюджетних коефіцієнтів. Виконання глибокого аналізу цих коефіцієнтів позитивно впливає на прийняття правильних управлінських рішень та підвищує якість бюджетної структури, та допомагає в формуванні стратегії соціально-економічного розвитку території, через що впливає на стан бюджету в перспективі.

Для методології визначення рівню фінансової стійкості місцевого бюджету є характерним формування виходячи з найбільшої інформативності розглянутих показників. Так для аналізу фінансової стійкості місцевого бюджету, більшою мірою рекомендують використовувати саме такі коефіцієнти, які окреслюють забезпеченість бюджетну. При цьому для високого рівня фінансової стійкості місцевого бюджету є характерною висока частка власних доходів та ефективність їх використання. Нами був проведений аналіз розроблених вченими методик до оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету дає змогу твердити, що вони спрямовані лише на відображення поточного стану бюджету, так як не дозволяють враховувати динаміку певних показників, та тенденцію їх зміни.

Класифікація розроблених методів для оцінки поточної фінансової стійкості місцевого бюджету, та підхід з оцінки його довгострокової стійкості, на основі дослідження динаміки бюджетної стійкості та зміни інтегрального коефіцієнта фінансової стійкості місцевого бюджету зображено на рис. 2.1.

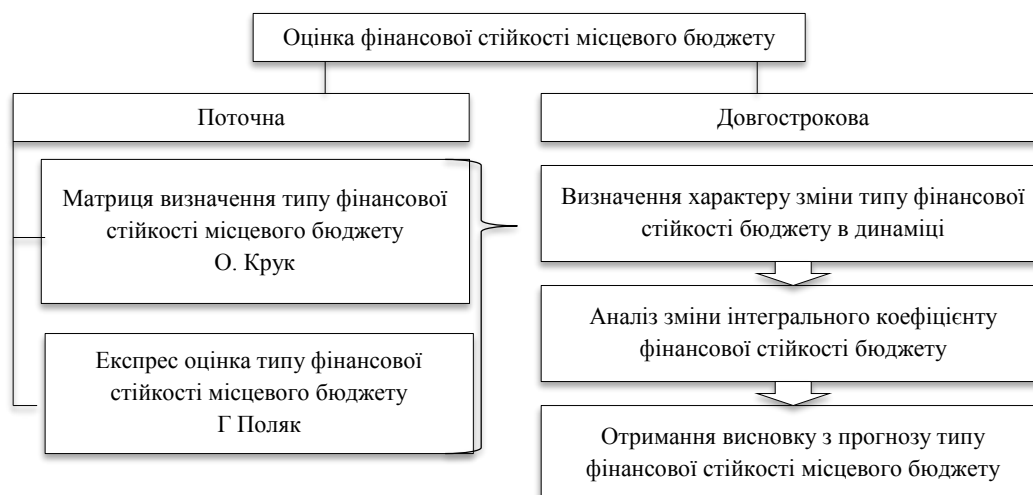

Рисунок 2.1 – Методи оцінки стійкості місцевого бюджету

Для поточної оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету необхідно здійснити розрахунки за методом О. Крука чи Г. Поляка. Для цього О. Крук рекомендує до використання матрицю параметрів, де її значення кратні нулю чи одиниці в залежності від дотримання умов відповідності критичних значень бюджетних коефіцієнтів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Матриця визначення типу фінансової стійкості місцевого бюджету за О. Крук

Фінансова автономія	Значення тривимірного показника		Тип фінансової стійкості
	Бюджетна ефективність	Фінансова достатність	
1	1	1	Абсолютний
0	1	1	Нормальний
1	0	1	
1	1	0	Нестійкий
1	0	0	
0	1	0	
0	0	1	
0	0	0	Кризовий

Її основу складають такі елементами фінансової стійкості місцевого бюджету як: оцінка фінансової автономії, ефективність бюджету та його фінансова достатність. Так певному набору отриманих оцінок відповідає певний тип фінансової стійкості бюджету (додаток Е, таблиця Е2) відповідно до отриманих

значень матриці. Кінцева оцінка для групи показників що відображають фінансову автономію визначається виходячи з частоти отримання певної оцінки, тож якщо більшість показників отримали оцінку, то і загальна оцінка буде 1, або 0, в тому разі коли більша частина показників не відповідає заявленим нормативним значенням.

Наступним кроком ми проводимо оцінку типу фінансової стійкості бюджету м. Суми за 2015-2019 рр., виконавши розрахунки відповідних бюджетних коефіцієнтів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Відносні показники фінансової стійкості бюджету м. Суми за 2015-2019 рр.

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Показники фінансової автономії					
Коефіцієнт концентрації власних доходів	0,17	0,19	0,18	0,16	0,31
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	0,46	0,48	0,51	0,51	0,63
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	0,54	0,52	0,49	0,49	0,37
Показники бюджетної ефективності					
Коефіцієнт автономії	0,18	0,18	0,21	0,17	0,18
Показники фінансової достатності					
Коефіцієнт бюджетного покриття	0,49	0,51	0,6	0,52	0,59

Отримані результати, було переведено за шкалою оцінки, та отримано матрицю коефіцієнтів фінансової стійкості Сум наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Матриця коефіцієнтів фінансової стійкості бюджету м. Суми за 2015-2019 рр.

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Показники фінансової автономії					
Коефіцієнт концентрації власних доходів	0	0	0	0	0
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	0	0	0	0	0
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	0	0	0	0	0
Показники бюджетної ефективності					
Коефіцієнт автономії	0	0	0	0	0
Показники фінансової достатності					
Коефіцієнт бюджетного покриття	0	0	0	0	0

Щорічно показник типу фінансової стійкості Сумського бюджету на протязі 2015-2019 рр. складає (0,0,0), тим самим відображає що бюджет м. Суми перебуває в кризовому стані, при цьому наявна потреба в фінансовій допомозі з бюджету вищого рівня, тож необхідним є моделювання антикризово-стабілізаційної стратегії, відповідних програм для економічного та соціального розвитку.

З метою поліпшення стану місцевого бюджету потрібно визначити єдиний тактичний пріоритет, для реалізації якого має бути направлено максимум дій та заходів органів місцевого самоврядування і наявних у території ресурсів, тим самим забезпечуючи певні позитивні зміни.

Альтернативним даному методу може буде використаний підхід з експрес-оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів Г. Поляка [36]. Даний автор вважає, що фінансова стійкість бюджету характеризується чотирма станами: кризовий, нестійкий, нормальний та абсолютно стійкий (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Рівень стабільності бюджету за Г. Поляком

Показник стану	Розрахунок
Абсолютно стійкий	мінімальні витрати < (регулюючі + власні) доходи
Нормальний	мінімальні витрати = (регулюючі + власні) доходи
Нестійкий	мінімальні витрати = (регулюючі + власні) доходи + додаткові ресурси
Кризовий	мінімальні витрати > (регулюючі + власні) доходи

У своїх розрахунках Г. Поляк використовує такі терміни та поняття стосовно бюджету як: регулюючі й власні доходи, мінімальні витрати, загальна сума видатків й заборгованість [52]. Та використання таких термінів потребує їх уточнення для їх однозначного трактування для застосування в бюджетній системі України.

Проведення аналізу на основі розглянутих методик дає змогу визначити поточний рівень фінансової стійкості міського бюджету. Проте для інтегральної оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету необхідно скористатися інтегральним коефіцієнтом (K_{int}), в основі якого лежать коефіцієнти фінансової стійкості, та враховується вага кожного окремого показника.

$$K_{int} = \sum_{i=1}^n (K_i \times V_i), \quad (3.1)$$

де K_i – і-й коефіцієнт фінансової стійкості;

V_i – рівень значущості і-го коефіцієнта фінансової стійкості.

Ми пропонуємо наступну систему коефіцієнтів фінансової стійкості що формують інтегральний показник (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Показники фінансової стійкості місцевого бюджету для розрахунку інтегрального показника

Показник	Розрахунок	Рівень значущості
Коефіцієнт самостійності місцевого бюджету	Власні та закріплені доходи поділити на загальні доходи місцевого бюджету (включаючи трансферти)	0,15
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевого бюджету	Власні доходи поділити на загальні доходи місцевого бюджету (включаючи трансферти)	0,15
Коефіцієнт незалежності щодо місцевих податків і зборів	Сума надходжень від місцевих податків та зборів поділити на загальні доходи місцевого бюджету(без трансфертів)	0,25
Коефіцієнт залежності місцевого бюджету від фінансової допомоги	Суму трансфертів до місцевого бюджету поділити на загальні доходи	0,15
Коефіцієнт покриття за рахунок власних коштів	Власні та закріплені доходи поділити на загальну суму видатків місцевого бюджету	0,3

У відповідності до класифікації фінансового стану місцевого бюджету поданої Г. Поляком, нормальному фінансовому стану бюджету відповідає такий, при якому значення інтегрального коефіцієнту фінансової стійкості бюджету знаходиться на рівні 0,7-0,8. А ідеальним значенням можна вважати те, що буде максимально наближеним до 1.

У таблиці 2.8 відображені розраховані значення розглянутих показників фінансової стійкості бюджету м. Суми. Проведений розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету Сум відображає його незадовільність, а саме нестійкий стан у відповідності до запропонованої градації, так як значення даного показника на протязі 2015-2019 рр. не знаходиться на рівні

0,7-0,8, а коливається в межах 0,5-0,6 проте наявна тенденція до зростання на всьому проміжку, адже значення щорічно зростає з 0,54 у 2015 році до 0,6 у 2019 році, що може вказувати на його поступову нормалізацію.

Таблиця 2.8 – Оцінка інтегрального показника стійкості бюджету м. Суми за 2015-2019 рр.

Показник	Рік					Рівень значущості
	2015	2016	2017	2018	2019	
Коефіцієнт самостійності місцевого бюджету	0,46	0,48	0,51	0,51	0,63	0,15
Коефіцієнт фінансової незалежності місцевого бюджету	0,17	0,19	0,18	0,16	0,31	0,15
Коефіцієнт незалежності щодо місцевих податків і зборів	0,87	0,88	0,89	0,9	0,92	0,25
Коефіцієнт залежності місцевого бюджету від фінансової допомоги	0,54	0,52	0,49	0,49	0,37	0,15
Коефіцієнт покриття за рахунок власних коштів	0,49	0,51	0,6	0,52	0,59	0,3
Інтегральний показник фінансової стійкості бюджету	0,54	0,55	0,58	0,56	0,60	-

Тож для довгострокової оцінки стійкості бюджету міста ми пропонуємо розкривати напрямок зміни інтегрального коефіцієнта виходячи з його поточної оцінки типу фінансової стійкості (додаток К, таблиця К1).

Виходячи з отриманих раніше показників типу поточної фінансової стійкості бюджету м. Суми, його нестійкого стану упродовж всього аналізованого періоду з 2015-2019 рр., та виявленої тенденція до збільшення інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету, маємо змогу зробити висновок, що для довгострокової перспективи оцінка фінансової стійкості буде відповідати нестійкому типу.

За допомогою розглянутих методик підрахунку поточної та довгострокової стійкості місцевих бюджетів досягається однозначність і об'єктивність результатів оцінки стану бюджетів території, та визначаються фактори, які безпосередньо впливають на цей стан, що дозволяє визначити причини деструкційних явищ бюджетної сфери та покращити управління бюджетним процесом в цілому.

Якщо розглядати саме м. Суми, то очевидною проблемою є низька частка власних ресурсів місцевого бюджету. Тож для покращення рівня стійкості фінансового стану бюджету ми вважаємо доцільним розглянути наступні напрями збільшення власних доходів місцевого бюджету(рис. 2.2).

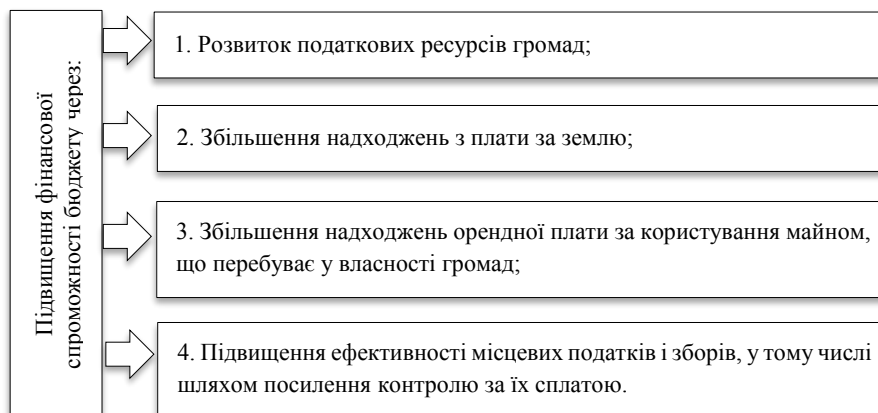

Рисунок 2.2 – Напрями збільшення власних доходів місцевих бюджетів

Розглянуті напрями допоможуть забезпечити спроможність громади концентрувати фінансові ресурси без їх залучення зовні, що повинно позитивно вплинути на самостійність бюджету міста Суми, та сприяти його подальшому соціально-економічному розвитку.

ВИСНОВКИ

Дослідження функціонування місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів є ключовим питанням управління місцевими бюджетами та необхідним для забезпечення соціально-економічного розвитку як окремо взятої території, так і країни в цілому.

В процесі визначення теоретичних основ сутності терміну місцевого бюджету була розглянута велика кількість трактувань, де одні автори характеризують місцевий бюджет як правову категорію, інші - як фінансову базу органів місцевого самоврядування. Також прослідковується думка щодо трактування як економічної та правової категорії та ряд інших думок. Це вказує на існування різноманітних поглядів на термін «місцевий бюджет», але розглянутих авторів поєднує їх думка щодо його основного призначення – забезпечення дотримання функцій, що були покладені на відповідні органи владних повноважень і органи місцевого самоврядування. На нашу думку, місцевий бюджет – це складова бюджетної системи, що представляє собою сукупність економічних відносин, які пов'язані з розподілом та перерозподілом валового внутрішнього та валового регіонального продуктів і призначений для забезпечення ефективного виконання органами місцевої влади власних та делегованих повноважень, які були обумовлені законодавством України.

Роль місцевих бюджетів розглядається з точки зору місцевих і державних фінансів та їх ролі в економічній системі держави, що характеризується як інструмент регулювання на макрорівні та перерозподілу ВВП, через що впливають на соціально-економічний розвиток та добробут населення.

Функції місцевих бюджетів включають: контрольну, розподільчу, стабілізаційну та фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Аналіз доходів та видатків місцевого бюджету свідчить про те, що склад надходжень місцевих бюджетів, представлено такими статтями: трансферти,

податкові надходження, неподаткові надходження та доходи від операцій з капіталом.

Видатки місцевих бюджетів включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів, перелік яких визначено Бюджетним кодексом України. Видатки та кредитування бюджету класифікуються за: бюджетними програмами (програмна класифікація); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація); функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету. За економічною класифікацією видатків бюджету видатки можна поділити на поточні та капітальні. Слід зазначити, що поточним видаткам властиво виконувати тактичні цілі, а капітальним видаткам стратегічні, тобто у першому випадку розглядається їх використання у короткостроковій перспективі, а в другому навпаки, для довгострокової перспективи. Видатки, які реалізують виконання місцевими органами влади законодавчо переданих повноважень, здійснюються за рахунок фінансових ресурсів, що формуються на основі закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів, а також трансфертів із Державного бюджету України.

Ефективне функціонування місцевих бюджетів вимагає побудови механізму управління фінансовими ресурсами місцевого самоврядування. Мета такого механізму полягає в забезпеченні добробуту місцевого населення, через задоволення наявних у територіальній спільноті потреб та інтересів, а також загального розвитку соціально-економічного простору адміністративно-територіальної одиниці. Він являє собою постійний пошук оптимізації управлінських рішень, на основі отриманого раніше досвіду, в умовах обмеженості ресурсів та мінливості соціально-економічного середовища.

Практичні аспекти дослідження функціонування місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів здійснювалося на прикладі бюджету м. Суми.

В ході роботи були проаналізовані джерела доходів бюджету міста Суми, протягом останніх п'яти років. Так, з 2015 р. по 2019 р. загальна сума надходжень збільшилась майже вдвічі з 1,7 мільярдів грн. у 2015 р., до 3 мільярдів грн. у 2019 р.

Найбільшу частину усіх надходжень склали трансферти та податкові надходження частка яких складає 90%. Інші надходження займають лише 10% у структурі надходжень та їх коливання мінімально впливає на суму надходжень бюджету міста Суми. Податкові надходження, мають чітку тенденцію до зростання, та уже з 2019 р. перевищують суму надходжень трансфертів, через різке зменшення частки трансфертів що йшли на соціальний захист та соціальне забезпечення й охорону здоров'я на пів мільярда грн.

Окрім зростання податкових надходжень, наявне зростання також і неподаткових надходжень. Так у 2015 р. неподаткові надходження складають 95,2 млн. грн., у 2016 р. – 135,3 млн. грн., у 2017 р. – 153,2 млн. грн., у 2018 році – 158,5 млн. грн., у 2019 році – 143,9 млн. грн. Такі зміни пройшли через збільшення кожної статті, котрі відносяться до неподаткових надходжень. Найбільше зростання за період відбулося за статтями власні надходження бюджетних установ(23,2 млн. грн.) та адміністративні збори та платежі(14,3 млн. грн).

Разом з надходженнями зросли й видатки, основними причинами їх зростання є збільшення рівня інфляції та мінімальних розмірів оплати праці. В ході пошуку інформації щодо видатків бюджету м. Суми довелося зіткнутися з проблемою, пов'язаною з відсутністю інформації щодо функціональної класифікації видатків за 2015 р., так як Сумська міська рада не надає таку інформацію, тож для аналізу використано період 2016-2019 рр. за якими відповідна інформація була надана. Аналізуючи склад та структуру видатків міського бюджету можна відмітити, що протягом 2016-2018 років простежується поступове зростання видатків з 2238,8 млн. грн. до 3037,7 млн. грн. та спад у 2019 р. до 2976 млн. грн. через різке зменшення видатків на такі статті як: соціальний захист і соціальне забезпечення, охорона здоров'я та економічну діяльність.

Розподіл видатків за відповідними статтями, протягом останніх 4 років відображає чітке соціальне спрямування. Видатки на освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, фізичну культуру і спорт а також культуру і мистецтво складають порядку 70% коштів бюджету. Така соціальна спрямованість бюджету веде до послаблення інвестиційної складової та зменшення

обсягів відрахувань для економічної діяльності, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток регіону. Для місцевого рівня залишається невирішеним широке коло проблем, таких як слабкий розвиток місцевого господарства, низьке фінансування інвестицій та інші.

Одним з поставлених у кваліфікаційній роботі завдань є удосконалення функціонування місцевого бюджету. З цією метою була обумовлена необхідність оцінки фінансової стійкості місцевого бюджету, адже фінансова стійкість місцевого бюджету є можливою лише за умови балансу доходів та витрат, а також наявного власного фінансового потенціалу території та ефективного механізму управління ним.

Вчені виділяють чотири типи фінансової стійкості: абсолютно стійкий, нормальний, нестійкий та кризовий. Розрахований показник фінансової стійкості бюджету міста Суми, в залежності від підходу до оцінки, відображає кризовий (матричний метод) або нестійкий стан (тривимірний показник). Кризовий стан за матричним методом зумовлений значною залежністю міста від трансфертів, через що фінансування видатків за рахунок саме власних доходів є неможливим.

Тривимірний показник типу фінансової стійкості також свідчить про нестійкий стан бюджету в цілому, та його залежність від дотацій.

В роботі наведено пропозиції для покращення показника фінансової стійкості місцевого бюджету у перспективі. Рекомендованою для застосування є стратегія результативності, яка передбачає певний комплекс заходів для виходу з фінансово нестійкого стану максимально швидко. Це можливо через покращення менеджменту податків, для збільшення надходжень від них та збільшення ефективності використання фінансів.

Щоб покращити рівень стійкості фінансового стану місцевого бюджету до абсолютного ми вважаємо за необхідне: перейняти досвід більш фінансово стійких територій, їх методологію прийняття рішень, переглянути напрями збільшення власних надходжень місцевих бюджетів та організувати їх максимально ефективно використання; розвинути туристичну та інвестиційну привабливість тощо.

Таким чином рекомендовані в ході роботи напрямки оптимізації місцевого бюджету направлені на максимально ефективне формування коштів місцевого бюджету, для забезпечення соціально-економічного розвитку як окремої території та країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Abdullahi, Muhammad & Chikaji, A. (2017). Local government and development: challenges and way forward. *Community Development Journal*, 14, 106–130.
2. Alkire S. (2010). Human Development: Definitions, Critiques, and Related Concepts. *Human Development Research Paper*. 1, 100–111.
3. Bahl, R, Linn, J, (2014). Fiscal decentralization and intergovernmental transfers in less developed countries. *The Journal of Federalism*, 24, 1–19.
4. Brauksa I. (2013). Use of Cluster Analysis in Exploring Economic Indicator Differences among Regions: The Case of Latvia. *Journal of Economics, Business and Management*, 1 (1), 114–128.
5. Danielson, M. (2012). Rapid metropolitan growth and community disparities. *Growth and Change*, 23, 494–515.
6. Groenewegen, P. (2019). Taxation and decentralization: A reconsideration of the costs and benefits of a decentralized tax system. *Decentralization, Local Governments, and Markets: Towards a Post-welfare Agenda*, 12, 87–115.
7. Gudz Iurii, Shevchenko Liubov, Bulhakova Olena, Shendryhorenko Maryna, Iunatskyi Marian / The Influence of the Military and Political Shocks on the Economic Potential of Agribusiness in Ukraine // *Journal of Entrepreneurship Education*. Research Article: 2017 Vol: 20 Issue: 2
8. Hughes, G.; Smith, S.; Tabellini, G.; (1991) Economic aspects of decentralized government: structure, functions and finance. *Economic Policy* , 6 (13) pp. 426-459.
9. Keating, M. (2005). Size, efficiency and democracy: Consolidation, fragmentation and public choice. *Theories of Urban Politics*, 21 (2), 117–134.
10. McCarthy, J. F. (2004). Changing to gray: Decentralization and the emergence of volatile sociolegal configurations in Central Kalimantan, Indonesia. *World Dev.* 32(7):1199–1223.

11. Primer, A. (2003). *Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans* Local Economic Development. World Bank. – Washington, D.C.
12. Rován J. (2016). *Socio-economic Differences among Slovenian Municipalities: A Cluster Analysis Approach*. *Development in Applied Statistics*, 34 (3), 265–278.
13. Walker R. (2016). *Capital and Industrial Location*. In *Progressive Human Geography. Theories of Local Economic Development*, 2, 473–509.
14. *World Economic Outlook Database-April 2016*, International Monetary Fund. Accessed on 12 April 2016. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/weodata/index.aspx>.
15. Бондарук Т. Г. Доходи місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2015. № 1. с. 51-56.
16. Борисов, А.Б. *Большой экономический словарь*. 2009. Т. 2: переработанное и дополненное. 860 с.
17. Боровик П.М. Вдосконалення механізмів справляння місцевих зборів в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2016. Вип. 88(2). с. 55-62.
18. Брежнева-Єрмоленко О. В., Місюченко А. Е. Роль податкового потенціалу в забезпеченні розвитку регіону. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1. с. 651–654.
19. *Бюджетний кодекс України від 08.07.10 2646-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
20. Василик О. Д. Павлюк К. В. *Бюджетна система України*. Центр навчальної літератури. 2009. 544 с.
21. Владимиров К.М., Чуйко Н.Г., Рогальський О.Ф. *Місцеві фінанси: Навчальний посібник*. – Херсон: ХНТУ, 2005. 293 с.

22. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія / І. С. Волохова. – Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса : Атлант, 2014. 462 с.
23. Гринащук І. І. Фінансовий потенціал адміністративно-територіальної одиниці: сутність, проблеми розвитку та оцінювання / І. І. Гринащук // Вісник економіки транспорту та промисловості. – 2009. – № 26. – С. 66–72.
24. Гришина Л.О. Оцінка податкового потенціалу регіону, як джерела наповнення бюджету / Л.О. Гришина // Всеукраїнські наукові економічні читання з міжнародною участю. – 2015. - №1. – С.1-3.
25. Гушта О.В. Порядок формування та використання коштів місцевих бюджетів / О.В. Гушта // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 10 – 15.
26. Дем'янюк А.В. Напрями доходів місцевих бюджетів України в трансформаційних умовах. Гроші, фінанси, кредит. – 2019. – №5. – С. 661–666.
27. Ефремов, І.І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення / І. І. Ефремова // Форум права,- 2009 - №1. - С. 157-161.
28. Євдокімова М.О. Місцеві фінанси: навч. Посібник. ХНАУ ім.. В.В. Докучаєва, Х. 2014. 343 с.
29. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
30. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні : підручник / за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ ; Вид-во “Фенікс”, 2010. – 400 с.
31. Кириленко О. П. Місцеві бюджети і міжбюджетні відносини у бюджетній системі України : монографія / О. П. Кириленко, А. І. Даниленко, О. М. Алимов, О. І. Барановський.– К. : Фенікс, 2008. – 303 с.
32. Ковалев В. В. Фінансовий аналіз: методи і процедури / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 560 с.

33. Козьменко О.В., Балацький Є.О. Теоретичні аспекти формування фінансів міста та ідентифікація їх структури. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. 2010. Т. 30. с. 421-428
34. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України. К.: Знання, 2009. – 487 с.
35. Крисоватий А. І. Адміністрування податків в Україні : організація та напрямки трансформації: моногр. Тернопіль. ВПЦ, «Економічна думка ТНЕУ», 2012. — 212 с.
36. Крук О. М. Аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету. Вісник Донецького університету економіки та права. 2011. № 2. с. 193–197.
37. Крупка М. І. Роль податку з доходів фізичних осіб у формуванні фінансових ресурсів України. Становлення доктрини фінансової системи України: моногр. / за ред. С. І. Юрія, О. М. Десятнюк. Тернопіль. Екон. думка. 2008. 192 с
38. Легкоступ І. І. Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах. Економіка. Фінанси. Право. 2010. № 2. с. 22-26.
39. Люта О. В., Гучко І. Р. Місцеві бюджети: їх сутність та призначення у забезпеченні соціально-економічного розвитку території. Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції (19-20 листопада 2020 року). Суми: Сумський державний університет, 2020. с. 177-181.
40. Макарчук І.М. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Молодий вчений. 2017. №1(41). с. 640- 648.
41. Матвеева О. Ю. Використання економічно орієнтованого підходу до визначення поняття «місцеві бюджети» як основи фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Державне управління та місцеве самоврядування. 2010. – Вип. 2.
42. Михайленко С. В. Бюджет як об'єкт управління. Актуальні проблеми економіки. 2011. №2 160 с.
43. Мочерний, С.В. Економічна енциклопедія. У трьох томах. ТІ / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. Ред.) та ін. - К.: Видавничий центр «Академія», 200 - 864 с

44. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль: Астон. 2015. 360 с.
45. Наталенко Н. В. Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус». 2016. 72 с.
46. Неізнана О.В. Дослідження сучасного стану формування доходів місцевих бюджетів України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. №20. С.102-108.
47. Нестеренко А.С. Місцеві бюджети у фінансовій системі держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 24, т. 3. с. 90-93.
48. Ніколаєва О.П. Місцеві фінанси (текст): навч. Посіб. К: «Центр учбової літератури». 2013. 354 с.
49. Павлюк, К.В. Формування доходів місцевих бюджетів. Фінанси України. 2006. № 4. с. 24-37.
50. Письменний В. В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України: монографія. Тернопіль: Вектор. 2011. 210 с.
51. Податкове регулювання соціального розвитку: світовий досвід та тенденції в Україні: Монографія / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін.; за заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2012. – 423 с.
52. Поляк Г. Б. Бюджетная система: научное пособие. М.: ЮНИТИ ДАНА, 2001. 540 с.
53. Попович, І. І. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням сучасного стану економіки країни. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2010. № 1. с. 245-248
54. Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 (із змінами і доп.) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства фінансів України – Режим доступу : [http:// www.minfin.gov.ua](http://www.minfin.gov.ua).
55. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України. Голос України від 12 черв. 1997 р. Відом. Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. Зі змінами,

внесеними згідно із Законом України № 997-V (997-16) від 27 квіт. 2007 р. № 33. Ст. 440.

56. Раделицький Ю. О. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2018. 312 с. (19,62 д.а.). (рецензія Лисяк Л. В. «Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні». Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». 2018. Вип.24. С. 460-462).

57. Сунцова, О.О. Місцеві фінанси: навч. Посібник. К.: ЦУЛ, 2010. 88 с.

58. Ткачук А. Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 76 с.

59. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

60. Управління місцевими фінансами : монографія / І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко. – К.: ЦНЛ, 2006. – 216 с.

61. Федосов, В.М. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії. Фінанси України. 2008. №1. С. 3-23.

62. Чужиков В. І. Регіональний розвиток у європейському спільному економічному просторі (динамізація та структурні зміни): автореф. дис. доктора екон. наук: спец. 08.10.01 – «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». К., 2013. 33 с.

ДОДАТОК А

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ”

Таблиця А.1 – Підходи до трактування поняття “місцевий бюджет”

Джерело	Розкриття поняття
В.М. Федосов [61]	Економічна сутність місцевих бюджетів виявляється у формуванні грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням діяльності місцевих, селищних та сільських рад, та використання цих фінансових ресурсів на фінансування, утримання та розвиток соціальної інфраструктури, місцевого господарства
Бюджетний кодекс України [19]	Економічний зміст поняття «бюджет» трактується Бюджетним кодексом як «...план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду»
К.В. Павлюк [49]	Місцеві бюджети - це фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, покладених на органи місцевого самоврядування
Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” [55]	“бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування”.
О.О. Сунцова [57]	Визначає місцеві бюджети як сукупність розподільчих відносин, які виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства
А.Б Борисов [16]	місцевий бюджет - це бюджет адміністративно-територіальних одиниць, що управляються місцевими органами влади
С.В. Мочерний [43]	місцевим бюджетом виступає кошторис щорічних доходів і видатків місцевих органів влади, що визначається державним устроєм і відповідним адміністративним поділом
І.І. Єфремов [27]	Місцевий бюджет як економічна категорія, яка виражає сферу економічних відносин суспільства, пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням централізованих грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні місцевих органів влади і призначені для соціально-економічного розвитку певних регіонів країни

Продовження таблиці А.1

Джерело	Розкриття поняття
О. П. Кириленко [44]	Місцеві бюджети є фінансовим планом розвитку певної території, в якому відображаються найважливіші завдання місцевої влади та очікувані результати діяльності
В. І. Кравченко [34]	По-перше, це правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів; по-друге, це план доходів і видатків відповідного місцевого органу влади чи самоврядування; по третє, це економічна категорія, оскільки бюджет є закономірним атрибутом будь-якої самостійної територіальної одиниці, наділеної відповідним правовим статусом
О. Д. Василик [21]	Виокремлює два підходи до трактування: категоріальний та організаційний. Категоріальний підхід сформовано на основі самої економічної сутності місцевих бюджетів, яка характеризує їх, як систему фінансових відносин. Згідно організаційного підходу, місцевий бюджет розглядається як організаційна форма мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування та систему фінансових відносин, що складаються між місцевими та державним бюджетами, а також усередині сукупності місцевих бюджетів
І. Л. Сазонець, Т. В. Гринько, Г. Ю. Придатко [60]	Місцеві бюджети – фонди фінансових ресурсів для реалізації завдань і функцій, які накладаються органами місцевого самоврядування
О. Ю. Матвєєва [41]	Місцевий бюджет – це поліфункціональна система економічних відносин, які встановлюються між урядом і громадянами у сфері створення, використання та ефективного розподілу ВВП в грошовому еквіваленті з метою найбільш повного задоволення потреб місцевого населення

ДОДАТОК Б
ПОКАЗНИКИ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

Таблиця Б.1 – Показники доходів бюджету м. Суми за 2015-2019 рр., млн. грн.

Назва статті	Рік					Відхилення 2019/2018		Відхилення 2019/2015	
	2015	2016	2017	2018	2019	+/-	%	+/-	%
Податкові надходження	681,9	996,8	1298,5	1552,7	1718,3	165,6	110,7	1036,4	252
Неподаткові надходження	95,2	135,3	153,2	158,5	143,9	-14,6	90,8	48,7	151,2
Доходи від операцій з капіталом	6,7	2,9	6	5,3	4,9	-0,4	92,5	-1,8	73,1
Цільові фонди	1	0,8	1	0,8	1,6	0,8	200	0,6	160
Офіційні трансферти	904,7	1219,3	1413,3	1644,5	1109,4	-535,1	67,5	204,7	122,6
Всього доходів	1689,5	2355,1	2872	3361,8	2978,1	-383,7	88,6	1288,6	176,3

ДОДАТОК В
СКЛАД І СТРУКТУРА ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТУ

Таблиця В.1 – Склад та структура податкових надходжень бюджету м. Суми за період 2015-2019 рр.

Назва статті	Рік										Відхилення 2019/2018		Відхилення 2019/2015	
	2015		2016		2017		2018		2019		+/-	%	+/-	%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%				
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	429,9	63,04	610,3	61,23	844,8	65,06	1043,4	67,2	1152,5	67,07	109,1	110	722,6	268
– податок з доходів фізичних осіб	429,7	63,02	610,1	61,21	844,4	65,03	1043,2	67,19	1152,2	67,05	109,0	110	722,5	268
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	0,2	0,03	0,1	0,01	0,1	0,01	0,2	0,01	0,4	0,02	0,2	200	0,2	200

Продовження таблиці В.1

Назва статті	Рік										Відхилення 2019/2018		Відхилення 2019/2015	
	2015		2016		2017		2018		2019		+/-	%	+/-	%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%				
Внутрішні податки за товари і послуги	68,2	10	107,7	10,8	126,7	9,76	137,8	8,87	135,3	7,87	-2,5	98	67,1	198
Місцеві податки і збори, в т.ч.:	181,7	26,65	275,6	27,65	323,4	24,91	367,2	23,65	426	24,79	58,8	116	244,3	234
– єдиний податок	79	11,59	118	11,84	152,6	11,75	185,3	11,93	224,1	13,04	38,8	121	145,1	284
– податки на власність (майно)	103,1	15,12	157,7	15,82	170,6	13,14	181,6	11,7	201,1	11,7	19,5	111	98,0	195
Інші податки і збори	1,9	0,28	3,1	0,31	3,5	0,27	4,1	0,26	4,1	0,24	0,0	100	2,2	216
Разом	681,9	100	996,8	100	1298,5	100	1552,7	100	1718,3	100	165,6	111	1036,4	252

ДОДАТОК Г
ОБСЯГ І СТРУКТУРА НЕПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

Таблиця Г.1 – Обсяги і структура неподаткових надходжень зі змінами бюджету м. Суми за період 2015-2019 рр.

Назва статті	Рік										Відхилення 2019/2018		Відхилення 2019/2015	
	2015		2016		2017		2018		2019		+/-	%	+/-	%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%				
Доходи від власності та підприємницької діяльності	0,7	0,74	33,5	24,76	38,2	24,93	18,5	11,67	5,9	4,1	-12,6	32	5,2	843
Адміністративні збори й платежі, надходження від некомерційного та побічного продажу	31,2	32,77	34,5	25,5	38	24,8	44,3	27,95	45,5	31,62	1,2	103	14,3	146
Інші неподаткові надходження	4,7	4,94	7,5	5,54	10,3	6,72	8,4	5,3	10,7	7,44	2,3	127	6	228
Власні надходження бюджетних установ	58,6	61,55	59,8	44,2	66,7	43,54	87,3	55,08	81,8	56,85	-5,5	94	23,2	140
Разом	95,2	100	135,3	100	153,2	100	158,5	100	143,9	100	-14,6	91	48,7	151

ДОДАТОК Д
ОБСЯГ І СТРУКТУРА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

Таблиця Д.1 – Обсяги і структура видатків бюджету м. Суми за функціональною класифікацією зі змінами за період 2016-2019 рр.

Стаття	Рік								Відхилення 2019/2018		Відхилення 2019/2016	
	2016		2017		2018		2019		+/-	%	+/-	%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%				
Загальнодержавне управління	80,5	3,6	123,4	4,06	189,3	5,49	227,2	7,63	37,9	120	146,7	282
Освіта	493,4	22,04	709,3	23,35	857,6	24,85	943,1	31,69	85,5	110	449,7	191
Соціальний захист та соціальне забезпечення	818,7	36,57	961,6	31,66	1121,5	32,50	609,4	20,48	-512,1	54	-209,3	74
Охорона здоров'я	277,6	12,4	417,4	13,74	423	12,26	365,3	12,27	-57,7	86	87,7	132
Культура і мистецтво	34,6	1,55	51,6	1,7	26,4	0,77	29,4	0,99	3	111	-5,2	85
Фізична культура і спорт	18,7	0,84	25,9	0,85	36,5	1,06	36,7	1,23	0,2	101	18	196
Житлово-комунальне господарство	229,8	10,26	368,3	12,12	387,3	11,22	384,4	12,92	-2,9	99	154,6	167
Економічна діяльність	207,9	9,29	268,3	8,83	294,8	8,54	238,4	8,01	-56,4	81	30,5	115

Продовження таблиці Д.1

Стаття	Рік								Відхилення 2019/2018		Відхилення 2019/2016	
	2016		2017		2018		2019		+/-	%	+/-	%
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%				
Охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека	0,2	0,01	0,2	0,01	5,7	0,17	4,2	0,14	-1,5	74	4	2100
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій та наслідків стихійного лиха	1	0,04	6,8	0,22	2,3	0,07	4,1	0,14	1,8	178	3,1	410
Громадський порядок та безпека	0	0	0	0	0,8	0,02	0,8	0,03	0	-	0,8	-
Засоби масової інформації	0,1	0	0,2	0,01	0,2	0,01	0,2	0,01	0	-	0,1	200
Обслуговування боргу	0,1	0	0,2	0,01	0,2	0,01	0,1	0	-0,1	50	0	100
Цільові фонди	3,5	0,16	11	0	0	0	0	0	0	-	-3,5	-
Видатки, не віднесені до основних груп	5	0,22	11,4	0,38	0	0	0	0	0	-	-5	-
Разом	2171,1	96,98	2955,6	97,3	3345,7	96,96	2843,3	95,54	-502,4	85	672,2	131
Міжбюджетні трансферти	67,7	3,02	82,1	2,7	104,9	3,04	132,7	4,46	27,8	127	65	196
Разом видатків	2238,8	100	3037,7	100	3450,6	100	2976	100	-474,6	86	737,2	133

ДОДАТОК Е

МАТРИЦЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Таблиця Е.1 – Матриця коефіцієнтів фінансової стійкості місцевого бюджету за О. Крук

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Умова призначення параметра у матриці, що дорівнює	
		1	0
Показники фінансової автономії бюджету			
Коефіцієнт концентрації власних доходів	Відношення власних доходів до загальних доходів бюджету	$\geq 0,6$	$< 0,6$
Коефіцієнт концентрації власних та закріплених доходів	Відношення власних та закріплених доходів до загальних доходів бюджету	$\geq 0,8$	$< 0,8$
Коефіцієнт дотаційної залежності місцевого бюджету (концентрації фінансової допомоги)	Відношення офіційних трансфертів до загальних доходів бюджету	$\leq 0,2$	$> 0,2$
Показники бюджетної ефективності			
Коефіцієнт автономії	Відношення власних доходів до загальних видатків бюджету (без дотацій вирівнювання)	$\geq 0,5$	$< 0,5$
Показники фінансової достатності			
Коефіцієнт бюджетного покриття	Співвідношення загальних доходів бюджету (без офіційних трансфертів) та загальних видатків бюджету (без дотацій вирівнювання)	$\geq 1,0$	$< 1,0$

ДОДАТОК К
ОЦІНКА ДОВГОСТРОКОВОЇ СТІЙКОСТІ БЮДЖЕТУ

Таблиця К.1 – Оцінка довгострокової стійкості бюджету міста

Вихідний тип фінансової стійкості місцевого бюджету в аналізованому періоді	Характер зміни типу фінансової стійкості місцевого бюджету за кілька років	Динаміка інтегрального показника фінансової стійкості місцевого бюджету за кілька років	Очікуваний тип довгострокової фінансової стійкості місцевого бюджету
Абсолютний	Збереження	Зростання	Абсолютний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нормального	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нестійкого	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до кризового	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
Нормальний	Перехід до абсолютного	Зростання	Абсолютний
		Зниження	Нормальний
	Збереження	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до нестійкого	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до кризового	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
Нестійкий	Перехід до абсолютного	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нормального	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Збереження	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до кризового	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
Кризовий	Перехід до абсолютного	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нормальний
	Перехід до нормального	Зростання	Нормальний
		Зниження	Нестійкий
	Перехід до нестійкого	Зростання	Нестійкий
		Зниження	Кризовий
	Збереження	Зростання	Кризовий
		Зниження	Кризовий